

Bratje Novakovič

Prodaja v steklenicah in
pisarna:

Ljubljana,
Stari trg št. 15.

lastniki vinogradov
na otoku Braču in
v Makarskem pri-
morju v Dalmaciji

Skladišče in prodaja na
debelo

Spod. Šiška
Vodnikova cesta.

priporočajo svoja domača, izvrstna namizna, dezertna, krvna, črna,
rudeča in bela

dalmatinsko žganje,

tropinovec, dalmatinski vinski konjak in dalmatinsko olivno olje,
po neverjetno nizkih cenah.

Razpošilja se

v posodah po 100, 300 in 600 litrov. — Kdor pošlje svojo posodo dobi vino mnogo
ceneje. — Vzorci in ceniki zastoj in poštnine prosto.

dalmatinska vina,

Josipina Schumi

tovarna sladčic in kanditov

v Ljubljani.

Vsakovrstne času primerne pred-
mete, kakor:

čokolado,

Vse v izborni kakovosti ter po
kolikor mogoče nizki ceni.

Priporočam p. n. čast. gosp. trgovcem
in slav. občinstvu svojo največjo, naj-
cenejo zbirko sladčičarskih izdelkov.

fine bonbone,
pecivo itd.

Privatna naročila izvršujem točno ter le proti poštnem povzetju.

SREČKO MAGOLIČ: OB POTOKU.

ALOJZIJ GANGL:
GENIJ DRAME IN OPERE.

LJUBLJANA PO POTRESU IN SEDAJ.

Spisal dr. Josip Vošnjak.

1.

MOJ PRIHOD. — SLOVENSKO GLEDIŠČE. — NARODNI DOM.

V nesrečnem potresnem letu 1895. sem se na Silvestrovo popoldne odpeljal iz Ljubljane na dolenje Štajersko, da tam daleč od mestnega hrupa mirno preživim poslednja leta svojega življenja, kolikor mi je še prisojenih. Da jih bo še toliko in da bom postal 70leten jubilar, nisem mislil, ker sem se čutil telesno prav slabega, duševno pa pobitega. Odpovedal sem se vsem častnim mestom, blagajništvu družbe sv. Cirila in Metoda, ki sem ga oskrboval tekom prvih 10 let, predsedništvu „Pisateljskega podpornega društva“, ki sem mu predsedoval od prvega začetka l. 1872. do 1895., deželnemu zdravstvenemu svetu in deželnemu šolskemu svetu; deželno odborništvo, za katero sem bil izvoljen l. 1877., 1883. in 1889., torej celih 18 let, je samo ob sebi ponehalo, ker pri volitvah 1895. l. nisem kandidiral več. Kakor je Rimljan imel pravico, po 60. letu svoje starosti odpovedati se javnemu delovanju in postati „depontanus“, sem se tudi jaz polastil te pravice, tem bolj, ker so za javno delovanje sposobni le

telesno in duševno krepki možje, ne pa stari, že obrabljeni preužitkarji!

Od te dobe je preteklo devet let, da Ljubljane nisem videl. Pod štajersko trto sem zopet kolikortoliko okreval, k čemur so pomagali mir, čisti zrak, zlata pohorska kapljica, največ pa solnce, dà, zlato solnce. Veličastni himnus na solnce, ki sem ga čital in zopet čital v najnovejšem prekrasnem epu Aškerca, v „Zlatorogu“:

„O solnce, solnce sveto, čudovito,
svetilo večno, krasno, ponosito . . .!“

opeva „gorečega velikana“ po resnici v vzvišenih stihih, kakoršnih še nisem čital v nobeni literaturi. Tudi mene je ogrevalo in razgrevalo solnce, mi vlilo nove sile v zastarele ude in glej, po devetih letih se mi je vzbudila želja, da si še enkrat pred svojo smrtjo ogledam belo Ljubljano, kjer sem preživel najboljša svoja moška leta od 1872. do 1895.

Da sem se pa odločil za to potovanje, temu je bilo v prvi vrsti povod „Pisateljsko društvo“, ki je izreklo željo, naj bi tam praznoval svojo 70let-

nico. Dogovorili smo se, da se priredi „zabaven večer“, kajti oni zabavni večeri, ki smo jih imeli v osemdesetih letih v hotelu „Evropa“ vsako soboto, so gotovo še v najprijetnejšem spominu vsakomur, kdor se jih je takrat udeležil. Pozneje so se tudi ti večeri, kakor vsaka naprava, preživeli in čedalje manj se nas je shajalo in končno so ponehali.

V časnikih čitam, da prireja v sedanji dobi „Planinsko društvo“ take lepe večere, ki so dovolj dobro obiskani in bodo morda še dalje časa, ker živimo sedaj v dobi raznih sportov.

Odpeljal sem se torej 19. januarja in na svoje veselje sem že v Celji srečal prvega Ljubljanačana, svojega nekdanjega in še sedaj župnika g. Martina Malenška. Pogovarjala sva se na daljnem potovanju o prejšnjih in sedajšnjih časih in tako nama je hitro minil čas in že sem videl v daljavi svetiti se električne luči ljubljanskega mesta. Na kolodvoru me je pričakal župan g. Iv. Hribar na moje veliko začudenje, ker mojega prihoda še g. predsedniku „Pis. društva“ nisem hotel naznaniti. Ima, kakor se kaže, dobro policijo, ki mu vse raportira. Peljal me je k „Slonu“, kjer mi je bil že naročil sobo. Električna razsvetljava, drdranje tramvaja, živahno gibanje ljudstva po ulicah, vse mi je kazalo, da nisem več v stari, slabo razsvetljeni, ozkoulični Ljubljani, ampak v modernem, z vsem komfortom urejenem mestu.

Ko sem zapustil pred devetimi leti Ljubljano, bila je podobna od sovražnikov razdejanemu mestu. Mnogo hiš podrtili ali v podiranju, vse z razpokanim zidovjem, tu in tam podprte z drogovi. In prebivalstvo? Vsakomur so se poznali na licu sledovi prestanega groznega strahu in moreče skrbi za prihodnost. Vse veselice so ponehale, vsakdo je premišljeval, ali mu bo mogoče urediti zopet in spraviti v prejšnji tir svoje gospodarstvo. Otožnost mi je legla na srce, ko sem se 31. dec. 1895 popoldne odpeljal in poslednjič gledal nesrečno, razvalinam podobno mesto. Bal sem se, da se naše središče, ki se je v narodnem in gmotnem oziru začelo že prav lepo razvijati, nikdar več ne popne do prejšnje veljave in da smo s propalim središčem tudi vsi ostali Slovenci potlačeni in pobiti. Pa hvala večnemu Bogu, moje hude slutnje se niso uresničile! Kakor Feniks iz pepela, vzdignila se je v kratki dobi devetih let Ljubljana iz razvalin krasnejša in krepkejša, ko kdaj, na ponos vsem Slovencem in v našo tolažbo. —

Ker je bila 19., ko sem se pripeljal, slovenska predstava, mi je g. župan odstopil svojo ložo. S slovenskim gledališčem pa nisem imel sreče. Prvi večer so igrali iz nemščine preloženo igro „Brat Martin“, drugi večer pa poleg moje igrice „Svoji k

svojim dvoje jednodejanskih burk. Rad bi bil videl jedno Govekarjevih narodnih iger ali opero, o kateri vsi trdijo, da je izborna. Ni mi ugajalo, da pri dramatičnih predstavah ni godbe. Vem, da so jo tu in tam že odpravili pri dramih in pridržali le za opero; pa godba, če človek tudi ni posebno muzikaličen, prijetno pomirjujoče vpliva na čutnice, po dnevnem trudu in skrbeh razdražene in ga takorekoč povzdigne v poetične sfere, da se vtopi z dramatičnim pisateljem vred v njegov umotvor. Igralci igrajo prav dobro in dasi večinoma Čehi, govore pravilno slovenski.

Po gledališču smo šli v restavracijo „Nar. Doma“, ki je zdaj v prav dobrih rokah, da se je nadejati obilnega obiska. Bil sem v prijetni družbi sedanjega predsednika „Pis. društva“, prof. Peruška in mojega starega prijatelja prof. Maksa Pleteršnika. Predsednik se ni nič hvalil z društvom, no, tolažil sem ga, da društvo pravzaprav nikoli ni bilo čvrsto, pa je vendar tu in tam učinilo kaj koristnega. Ovekovčilo se je celo na več mramornatih ploščah, ki jih je dalo vzdati na rojstnih hišah imenitnih pisateljev: Levstika, Jurčiča, Ravnikarja, dr. Tomana, dr. Jan. Bleiweisa itd. Tudi Vodnikov spomenik bi morda še ne stal, da se ni „Pis. društvo“ lotilo tega dela. Makso Pleteršnik pa lahko počiva na lovorikah svojega slovarja, epohalnega dela za nas Slovence, ki smo bili že obupali, da se po neuspešnih poizkusih Levstika in drugih sploh kdaj dovrši.

Veseli me, da sem tudi jaz malo pomagal, da je vsa stvar prišla zopet v tek. Leta 1880 me je prof. Levec nagovarjal, da bi se obrnil do takasnega knezoškofa dr. Zl. Pogačarja in ga prosil, naj bi skrbel, da se začne z izdelovanjem slovarja. Peljal sem se v Goričane, kjer je knezoškof bival poleti, bil prijazno sprejet in povabljen k obedu. Dogovorila sva se, da povabi knezoškof nekaj strokovnjakov na posvetovanje. Dne 4. oktobra 1880 se je vršil na škofovi palači ta imenitni shod, h kateremu so bili povabljeni in so prišli vseučilišni prof. dr. Gregorij Krek iz Gradca, zdaj tudi Ljubljanačan, Kermavner, Levec, Vodušek, Wiestaler, Pleteršnik, dvorni kaplan Koblar in jaz. Kako se je pozneje stvar razvila in kako je končno moral Pleteršnik prevzeti izdelovanje slovarja, je opisal sam v „Pripomnjah“ k I. delu. Opisal pa ni, kako je takorekoč noč in dan čepel za svojo mizo in prelistaval in urejal vse te kupe rokopisov. Večkrat sem ga obiskal, a ko sem videl vse te razmetane neurejene spise in se spomnil, da je Levstik po večletnem trudu le par besedi razglasil v „Novicah“ kot vzorec bodočega slovarja, nisem imel nobenega upa,

dočakati njega izvršitev. Nekega dne, in to mi je prijatelj Makso še ta večer šaljivo omenjal, sem celó dejal: „Preden bo ta slovar končan, Slovencev že ne bo več na svetu“. — Pa bil je le dovršen v desetih letih, hvala vztrajnosti Maksa Pleteršnika.

Spomini, sami spomini, s komur sem govoril, koder sem hodil. —

2.

DIJAŠTVO. — NA ROTOVŽU. — PRI SLOVENSKIH PISATELJIH.

Drugo jutro, ko sem pogledal skozi okno, korakalo je po Franc Jožefovi cesti na stotine dijakov v oba gimnazija. Toliko te nadepolne mladine in vendar povsod nedostatek narodne inteligence, posebno pri uradništvu! Koliko jih vstopi v srednje šole vsako leto, a z univerze jih prihaja po dovršenih študijah malo, da, prav malo in še ti niso vsi naši; kajti velik kontingent za študije daje uradniški stan, ki je izven Kranjskega večinoma nam nasproten. Še slabše bi bilo, ko bi ne bilo toliko dijaških ustanov, Knaflovih, Gorupovih, Rapočevih itd. in dijaških podpornih društev, ki dajejo zlasti kmetiski mladeži možnost, dovršiti študije. Imenitne podpornice so tudi naše posojilnice in sicer one, ki so bile ustanovljene po pravilih, odgovarjajočih slovenskim razmeram. V celjski zvezi združene posojilnice so 1902. l. za dobrodelne namene, največ za podporo dijakov, izdale 54.400 kron in ker te posojilnice, ki so posebno izven Kranjskega prave narodne trdnjave, vedno rastejo, bodo lahko še več storile v ta namen.

Kaj pa takozvane Raifeisenovke, ta iz Nemčije importirana naprava, ki je v gospodarskem oziru neznatnega, v narodnem oziru pa brez pomena? Štajerski deželni odbor ve dobro, zakaj tako vsiljuje Raifeisenovke po slov. Štajerju in jih celo podpira z denarjem, samo da bi z njimi oškodoval stare posojilnice. Da vendar mi Slovenci še zmirom tako radi tuje posnemamo, domače pa preziramo! —

Moja prva pot je bila na „rotovž“, da se, kar se spodobi obmejnemu Slovcu, predstavim županu naše prestolnice. V Prešernovih ulicah se vzdiguje nova ponosna zgradba Mestne hranilnice in še več drugih novih poslopij. Na Marijinem trgu sem strme obstal. Kam so prišle ozke Špitalske ulice? Široka cesta, skozi katero hiti tramvaj, na levi in desni prave palače! Glavni in Stari trg sta se malo izpremenila, tudi Mestna hiša je še stara s svojim zgodovinskim stolpom. Sedanja generacija je že toliko storila za povečanje in olepšanje Ljubljane, da z mirno vestjo prepušča zgradbo

novе Mestne hiše potomcem, ki jo bodo lahko izvršili, ko bode poplačano potresno posojilo.

Poiskal sem v Mestni hiši svojega sotrudnika in korektorja svojega romana „Pobratimi“, Antona Trstenjaka, s katerim sva tudi v odboru „Dramat. društva“, on kot tajnik, jaz kot denarničar nekaj let delovala skupaj.

Trstenjak me je, ko sva se drug drugzega ogledala in našla, da sva se v tem času vsak za devet let postarala, vodil po ozkih, temnih stopnicah in temnih hodnikih v II. nadstropje pred pisarno mestnega arhivarja, našega prvega epiškega pesnika, Antona Aškerc a. Celó vrsto let se nisva videla in ne bi ga bil poznal, saj takrat je imel še gladko lice, ki je zdaj obrobjeno od goste rjave brade; le svetle oči in sonorni glas so me spominjali na mladega pesnika. Moja prva beseda seve o „Zlatorogu“, ki sem ga nekaj dni poprej dobil v roke in prečital s pravo slastjo.

„Kaj Vam je vdahnilo ta krasni slavospev na solnce? In ta zeleni lovec s prisiljeno mu diabolično voljo in človeškim čustvom? itd.“

Govorila sva o obliki, zakaj da si je izbral dramatično in ne navadne epiške s svojim včasi prav dolgočasnim popisovanjem krajev in opisovanjem oseb in njihovih dušnih bojov, kar se da v dramatični obliki vse živahneje predstavljati. Aškerc je omenil, da je v mestnem arhivu našel že prav zanimivih stvari in želel, da bi naši pesniki in pripovedovalci bolj študirali našo domačo zgodovino ter iz nje zajemali snovi. Vprašal sem, ali imajo literati, katerih je zdaj že precejšnje število v Ljubljani, kake redne shode, literarne večere. Smehljaj se je. „Tega pač ni. Literati med seboj nimajo skoro nobenih dotik, ker se ne shajajo na pogovore. Vsak hodi svojo pot in živi zase“.

„In Vi tudi tako?“

„Tudi.“

„To mi ne ugaja in ne morem razumeti, da omikanci ne čutijo potrebe, tesneje združiti se“. — Še sva se menila o tem in onem a glavno sem pozabil vprašati ga: kakšen predmet si je izbral za prihodnji svoj spev?

Rad bi še bil poiskal dva naša pisatelja, ki tudi pomagata na magistratu držati v redu mestne zadeve, Frana Govekarja in Evgena Laha, pa nisem imel časa, ker sem moral k županu.

3.

MESTNI DOM. — MESTNA UBOŽNICA.

— DEŽELNA BOLNICA.

Župan Ivan Hribar, tudi po vnanjosti dostojen reprezentant glavnega mesta, je pokazal mi

najprej novo mestno posvetovalnico, visoko, svetlo, arhitektonično okusno urejeno dvorano, ki ima ob stranskih stenah dve veliki sliki Ivane Kobilčeve in Josipa Grma ter galerijo za poslušalce. Kakšen razloček od prejšnje uborne dvorane, ki smo v njej sedeli na primitivnih sedežih pred primitivnimi mizami!

Z rotovža sva se peljala z g. županom v Mestni dom, zame tudi nekaj novega. Na Vodnikovem trgu me je pozdravljala Vodnikov spomenik in me spominjal na prelepo slavnost njegovega odkritja dne 30. junija 1889. Takrat je v ozadju še stalo licealno poslopje in za trg pred njim se je, ko smo postavili šablono, kazalo, da bo spomenik primeren in dovolj velik za to okolico. Sedaj pa, ko je ves prostor prazen do Ljubljane, videti je premajhen in preneznaten. Večjega pa nismo mogli naročiti, ker smo imeli na razpolago le blizu 6000 gld. nabranih denarjev. Stal pa je kip 2880, litje 3150 in kamniti temelj 1570 gld.; k temu so še prišli stroški za slavnost 1400, torej skupaj 9000 gld. V pokritje deficita je vendar deželni zbor dovolil 1000 gld., mestni odbor pa 1700 gld. Ker se menda letos postavi Prešernov spomenik, utegnejo te številke zanimati.

Mestni dom s prostori ob tleh za gasilno orodje, katerega je obilno in v najlepšem redu, z rešilno postajo za nezgode ter z veliko dvorano v I. nadstropju z veliko cesarjevo podobo M. Strnena in s potretom J. J. Strossmayerja, delom Ivane Kobilčeve, mi je prav ugajal, manje tista velika skleda za vodomet, izdelana iz cementa brez vsakega okusa

V dvorani Mestnega doma so bili razpostavljeni osnutki za cesarjev spomenik. Kar začudil sem se, da imamo Slovenci že toliko nadarjenih kiparjev. Za izvršitev izbrani osnutek pa se mi je zdel preneznaten poleg drugih, bolj impozantnih.

Vozila sva se skozi Poljane, kjer je več novih hiš, pa tudi še nekaj starih, med temi na desni ona, kjer je imel Josip Cimperman svoje stanovanje s pogledom na vrt, dve čedno urejeni sobici. Tu je na svojem stolu pred pisalno mizo čepel hromi, onemogli pesnik, čegar duh pa je bil do poslednjega dneva svež in volja krepka. Tu sem ga dostikrat obiskal in pogovarjala sva se o literarnih stvareh. Svoja dramatična dela: Lepa Vida, Doktor Dragan, Premogar, sem izročil njemu, da mi pove svoje mnenje in popravljal jih je tu in tam v jezikoslovnem oziru; pesmi v „Premogaru“ pa je temeljito predelal. Tožil mi je svoje težave in vsakdanje skrbi. Posrečilo se mi je, da sem mu pridobil deželno

ustanovo za hiralce in kot rojen Ljubljančan je tudi užival mestno ustanovo. Toda nekega dne ga najdem vsega obupanega in debele solze so mu kapale iz oči.

„Kaj pa se je zgodilo?“

„Berite!“ in poda mi odlok mestnega magistrata, s katerim se naznanja Cimpermanu, da ne dobi več mestne ustanove, ker se je oddala drugemu proslcu. Lehko si je misliti, kako je tudi mene razburila ta vest. Tolažil sem ga, da že poskrbimo za druge podpore in mu zaradi tega ne bo treba trpeti pomanjkanja.

„Ne to“, je ihtel nesrečni pesnik, „le to me boli, da Ljubljana, moje rojstno mesto, kamor so bili pristojni že moji stariši, tako brezobzirno ravna s svojim lastnim sinom. To je hudo“.

Na magistratu sem poizvedel, da se je v dotični komisiji po nasvetu nekega gospoda ustanova vzela Cimpermanu, ker ga itak podpira „Pis. društvu“, in oddala vdovi nedavno umrlega urednika. Dr. Menciger je v svojem „Abadonu“ ožigosal tudi ta narodni greh. —

Na desni Poljanske ceste se vidi nadalje prazen prostor, kjer že delajo priprave za zgradbo

novega gimnazijskega poslopja. Tudi Gestrinova hiša na levi, katero je blagi pokojni pesnik volil „Pis. društvu“, pade še to leto in vzdigneta se tu nova mestna deška in mestna dekliška šola. Stoji pa še na svojem mestu hišica št. 29, kjer sem šatoril 15 let in imel lep razgled na grad, s hodnika za hišo pa na Grintavec. In moje misli in želje so letele preko planin na priljubljeno ožjo domovino štajersko. Ne morem se sicer hvaliti, da, kakor pravi Goethe: „Was man in der Jugend wünscht, hat man im Alter die Fülle“, pa človek mora biti zadovoljen, da ima

FR. BOH. DOUBEK: SPOMINI.

na stare dni svojo streho in da ga ne tarejo skrbi za vsakdanji kruh.

Mimo Ambroževega trga, ki se bo dal težko urediti, in preko starega šentpeterskega mosta smo se peljali v Udmat, najnovejše ljubljansko predmestje. Šentpeterska cerkev ima lepo, nanovo slikano pročelje, njej nasproti na škofovem posestvu, ki se že parcelira, pa vzraste kmalu nov del mesta z novimi ulicami in trgom pred vojašnico.

Poprejšnji pohlevni kmetiški Udmat si tudi začenja nadevati mestno obleko, nove ulice, ob hišah tlakane hodnike, električne svetilke in menda že tudi vodo iz mestnega vodovoda.

Voz postoji pred novo zgradbo, Mestno ubožnico. Zidana je po najnovejšem vzoru in jako praktično urejena, s centralno kurjavo, ob tleh kuhinja, kleti, shrambe, v mezzaninu moški, v I. nadstropju ženske. Hrana dobra, za kosilo vsak dan meso. Ubožci morajo biti pač hvaležni mestnemu odboru, v prvi vrsti na vse strani delavnemu županu Hribarju, da so tako lepo preskrbljeni. Nesrečni Jentl, starejšim narodnjakom še v dobrem spominu kot izboren tenorist čitalniškega pevskega zboru, je moral preživeti poslednja leta svojega življenja v pravi podrtiji, stari ubožnici na Prulah.

Altruizem na podlagi krščanstva čimdalje bolj prešinja vse kroge človeštva.

Odtod mimo gluhonemnice, ki je bila tudi zgrajena v tej dobi, sva se pripeljala do bolnišnice, kjer sem se poslovil od župana, da si ogledam poslopja. Bil sem deželno-odborni referent pri njeni zgradbi, ki je bila k sreči l. 1895. tako daleč dogotovljena, da so se mogli bolniki s starega bolniškega vrta, kjer so ležali v lesenih kolibah in šatorih, preseliti v novo bolnišnico. Da je dobila dežela v last ta primerni prostor, ima se zahvaliti pokojnemu poslancu, kanoniku Klunu, tačas še beneficijatu, ki je posredoval pri knezoškofu Misiji, da je odstopil po primerni ceni deželi te travnike in njive, od katerih je itak imel le malo dohodkov. Ko smo začeli zidati, mislili smo, da bo bolnišnica za dalje časa dovolj velika; pa ko sem prišel sedaj na kirurški oddelek, videl nisem le polnih postelj, ampak vsled pomanjkanja prostora ležali so mnogi na tleh. Kakor mi je pravil primarij dr. Šlajmer, jih je bilo trideset takih. Stopil sem še na druge oddelke, pa vsi so bili prenapolnjeni. Ni čuda, ker po vsem Gorenjskem in Notranjskem ni nobene javne bolnišnice, le za Dolenjsko jo imajo v Novem mestu in majhno tudi na Krškem.

(Dalje prihodnjič.)

ROMAN UMETNIŠKEGA SAMOUKA.

Spisal Olčev Igo.

DIX. NA POTU V SVET.
Domá sem potem ogledoval knjigo, ki mi jo je podarila Madonjeva hči. Imela je naslov: „Winterrosen“. In v njej sem čital povest o siromašnem dečku, ki je utekel svojim staršem v daljnje mesto, kjer si je poiskal slovečega slikarskega mojstra, v čegar atelierju se je izučil in izvežbal v svoji stroki ter postal slaven, svetovnoznan slikar.

Naslov tiste povesti je bil podčrtan z rudečilom, torej záme izrečen opomin in kažipot v izbiranju življenskega poklica.

Kakor bi se mi bilo zablistnilo v glavi, razumel sem zdajci pravi pomen besed, ki mi jih je govorila moja „učiteljica“ na koncu svojega slovesa . . .

Dobro torej! sem vzkliknil. Ker so mi zaprli pot do vede takoj ob njenem izviru, hočem pa poizkusiti, ali bi mogel dospeti v svetišče umetnosti!

(Dalje.)

In pri tem sklepu se je vzdramil vnovič v mojem srcu nagon do umetniškega proizvajanja, ki mi je bil zaspal ob mamljivem čitanju raznovrstnih kaplanovih in Madonjevih knjig. Lotil sem se torej iznova risanja karikatur, komičnih podob in prizorov, s kakoršnimi sem se bil pečal že v šoli

In od tistega večera, ko sem se odločil za „umetniški“ poklic, bile so vse moje misli in želje osredotočene v neodoljivem hrepenenju: v svet!

Toda lokavi moj strijc, ki me je hotel pridržati na vsak način za svojega sina, — kakor se je prej protivil mojemu stremljenju za študijami, takisto mi je zdaj izpodbijal nakano, postati slikar.

V novem bivališču tam doli v Cenkovi, kamor, kakor je sam priznal, se je strijc nalašč preselil, da me je odtegnil vplivu zapeljive Madonjeve hčeri in njegovih „pohujšljivih“ knjig, — vvedel me je v družbo veselih otrok soseda Šenekarja.

Sosed Šenekar, čegar žena je bila sestra prejšnje naše gospodarice, Pamance, je imel četrto otrok: tri sinove in jedno hčer. Dečki so bili poredni in šegavi, kakor skrateljni, deklica pa vihrava in poskočna, kakor vrtalka. To je bil ves božji dan krik in vik ter otroški dirindaj, kakršnega jaz, samotar, nisem bil navajen.

Spočetka sem se nagajivim otrokom umikal in oni so me opazovali nekam od strani. Polagoma pa so se nemirni fantje naveličali tihega motrenja iz daljave ter se začeli poditi okrog naše hiše, pogledovaje prešerno skozi okna, kaj da počenjam vedno sam domá. Ko so zapazili po mizi razgrnjene moje risbe, poslali so kar naravnost k meni v sobo svojo sestro Mojčiko, naj me vpraša, če bi je ne hotel „namalati“?

Ko sem gledal bistrooko deklico s črnimi kodrci okrog rezkopikantnega obrazka, sem se zavzel ter jo povabil bližje k sebi, ponudivši jej stol poleg mize.

In z okornimi potezami, v pogrešni obliki sem obrisal, kakor sem vedel in znal, dekličino glavico in jej podal dotični kos popirja. Vsa navdušena je punca tekla domov, za njo pa so se pridrvili vsi trije njeni bratje hkrati, da naj narišem še njih, kar sem tudi storil, toda v — karikaturah.

Od tistega dneva smo si bili prijatelji! In v teku časa sem spoznal, da Šenekarjevi otroci niso zlobni, temveč le razbrzdani in vrtoglav! Fantje, zlasti starejša dva, Anza in Lenc, sta se pečala z različnimi koristljivimi opravili, v katerih sta hotela izvežbati tudi mene. Nabirala sta namreč hrastove šiške, ki sta jih prodajala potujočim prekupcem za strojarne; potem smrečjo smolo, ki sta jo varila v obsežnih kropnjáčah; nadalje sta imela vsak po jedno, po dve ogljenici, kjer sta žgala oglje jelčjih, smrečjih, bukovih in hrastovih štorov in korenik, ki sta si jih nakopala po raznih gozdnih krčevinah ondotnih posestnikov. Vse to jima je neslo lep zaslužek.

Jaz, nepraktičen sanjač, ki sem se zibal v sladkih sanjah bodoče svoje umetniške slave, za taka koristna opravila takrat nisem bil poraben, kakor tudi v svojem poznejšem življenju ne! Dočim so moji tovariši znašali domov polne canje tistih hrastovih „vukov“ in cele koše sočnate smole, — občudoval sem jaz mogočna debela in vejevja dotičnih dreves. In ko sta naša ogljarja zažigala svoje ogljenice, strmel sem jaz v plapolajoče zublje, naslajaje si zavzeti sluh ob prasketanju žarečega ogljenja . . .

Ko je strijc Peter videl, da me ni mogoče vzdramiti iz škodljivih „umetniških“ sanj z vzgledi

delavnih tovarišev, je posegel po drugih sredstvih. Zapazil je namreč, da mi uhaja oko na vitkostasno podobo Šenekarjeve hčerke ter je izkušal z raznimi opazkami napeljati moja čustva v — erotičen tir, češ: petnajstletni fant mora vendar že čutiti, na kateri strani mu bije srce.

In kakor bi me bil hotel vvesti v misterije zaljubljenega mladeništva, zapeljeval me je zviti mož — h kajenju in pitju . . .

Bilo je namreč tisto dobo v naših krajih vse polno tihotapcev, ki so prenašali cele krošnje ogrskega tobaka preko medjimurske meje, in strijca ga je imel zakopanega v sénu gori za svislami po deset, petnajst svežnjev tistega širokolistnega „madjarskega zelja“. Naravno je torej, da ga je pušil po ves dan, od zore do mraka, in sicer v tolikem izobilju, da je često pokašljeval ter pljuval kri.

To me je odstrašilo od dima in zaklel sem se ter se vzdržal brezsmiselne káje do današnjega dne.

Tudi za popivanje vina je bilo pri nas, v Slovenskih Goricah, mnogo ugodne prilike! Stari Kukovec, naš gospodar, kakor navadno vsak posestnik vinogradov, je imel pri goricah, v viničariji svoj „vrh“ — klet, kamor je zahajal pozimi, z običajno čutaro, malone vsako popoldne po vino. Tu ga je mož prinesel pošten staromerni „pint“ v naše stanovanje ter ga ponujal radodarno tudi nam. Prebil sem pri tem mnogo izkušnjave in borbe, da sem se ubranil v dobi prehoda iz dečka v mladeniča užitku duhomornega trsovega soka.

Ker je strijc naposled spoznal, da je vse njegovo zapeljevanje pri meni bob v steno, premenil je drugo spomlad zopet svoje bivališče. Preselil se je tja notri na severni konec Drvanjske doline, na Pirhanov vrh. Ondu sem bil prepuščen zopet sam svoji volji. Moja rednika, ki sta pri domu imela v oskrbi le majhen vinograd, sta hodila namreč po ves teden na dnino k imovitim ondotnim kmetom: k domačemu gospodarju Pirhanu, k sosedu Roškarju in k veleposestniku Čolniku, čegar jedini sin Dominik je bil pozneje po svojem izrednem, uprav slovenskem gostoljubju poznan kot „slovenski knez“ po vsem Dolenjem Štajerskem . . .

Samevajoč po cele tedne na tihem, sosedom oddaljenem domu, uganjal sem vsakovrstne pozkušnje v svoji priljubljeni stroki, risaje različne predmete, zlasti podobe svetnikov in svetnic po molitvenikih, katerih sem se bil lotil ob pogrešanju — živih vzorcev. Svetniške svoje posnetke sem potem koloriral z barvami, ki sem si jih pripravljaval sam iz raznobojnih zelišč, cvetic in hostnih jagod. To so bili torej nekakšni — akvareli, seveda primitivne vrste!

Pri teh svojih slikarskih eksperimentacijah sem pozabil na vse ostalo okrog sebe ter se udajal čarobnim sanjam o „sijajni bodočnosti“, iz katerih me je navadno predramilo šele — mukanje lačne živine v hlevu, katero sem bil zanemaril v svoji umetniški zamaknjenosti.

Tako je postal moj duševni položaj v selski samoti s časom kritičen in neznosen. — Kar mi dojde neki dan pismo moje — matere, s katerim me je povabila za nekaj tednov k sebi...

Mati je namreč v teh letih pokopala svojega dolgo let bolnega strijca in dvoje Plojevih hčera ter je živela sedaj kot nadobudna vdova z ostalima dvema otrokoma na pristavi bogatega posestnika Poliča v Obratu, prijetnem selu na zelenem holmu blizu Sv. Trojice.

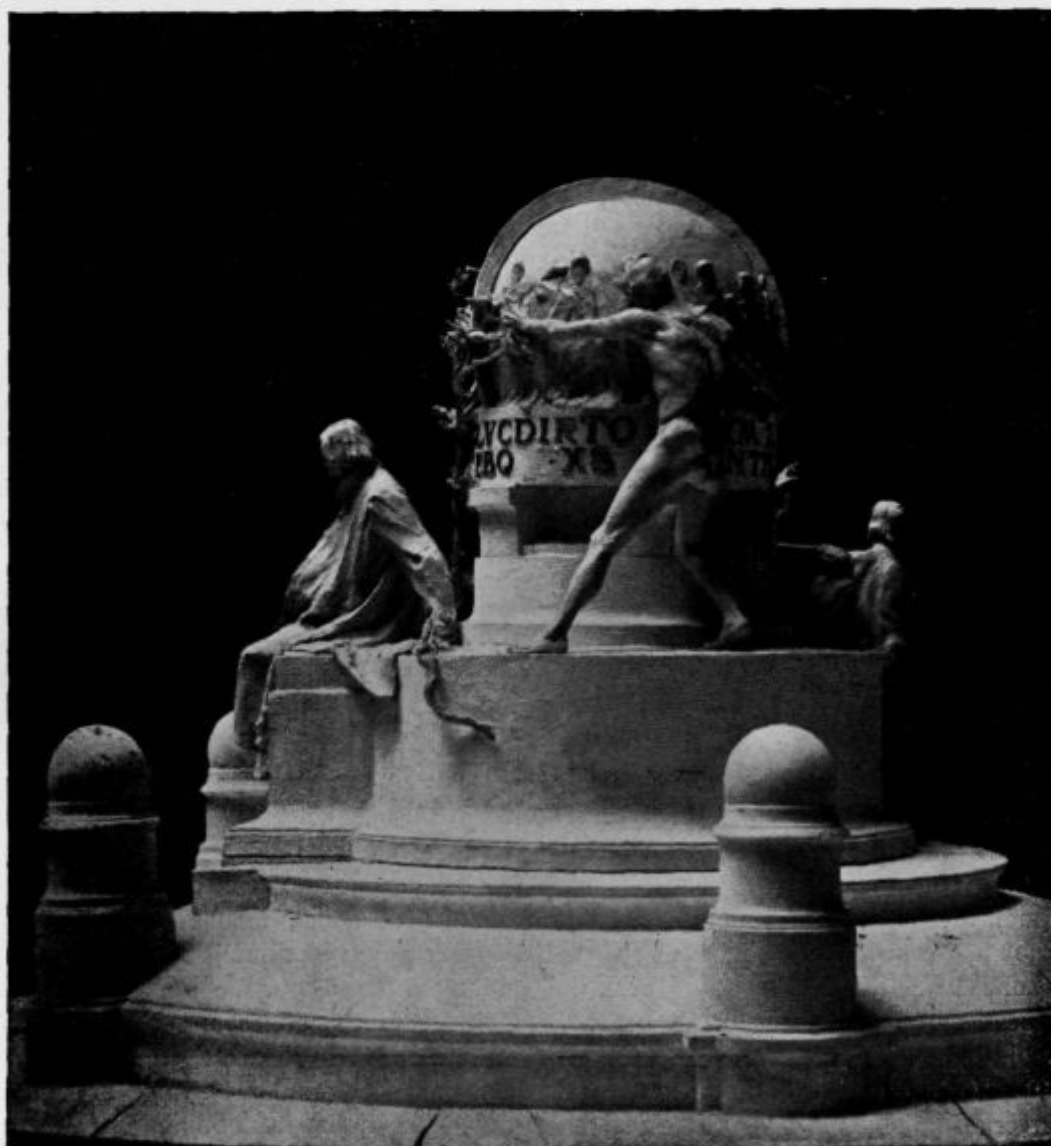
Dospevši k njej, sem takoj opazil, da me je mati potrebovala za nekakšnega „angelja va-

ruha“ pred vsiljivo snubitvijo nekega golobradega gizdalina. Bil je nezakonski sin sosede Cafove, ki se je vrnil k svoji materi od nekod iz tujine.

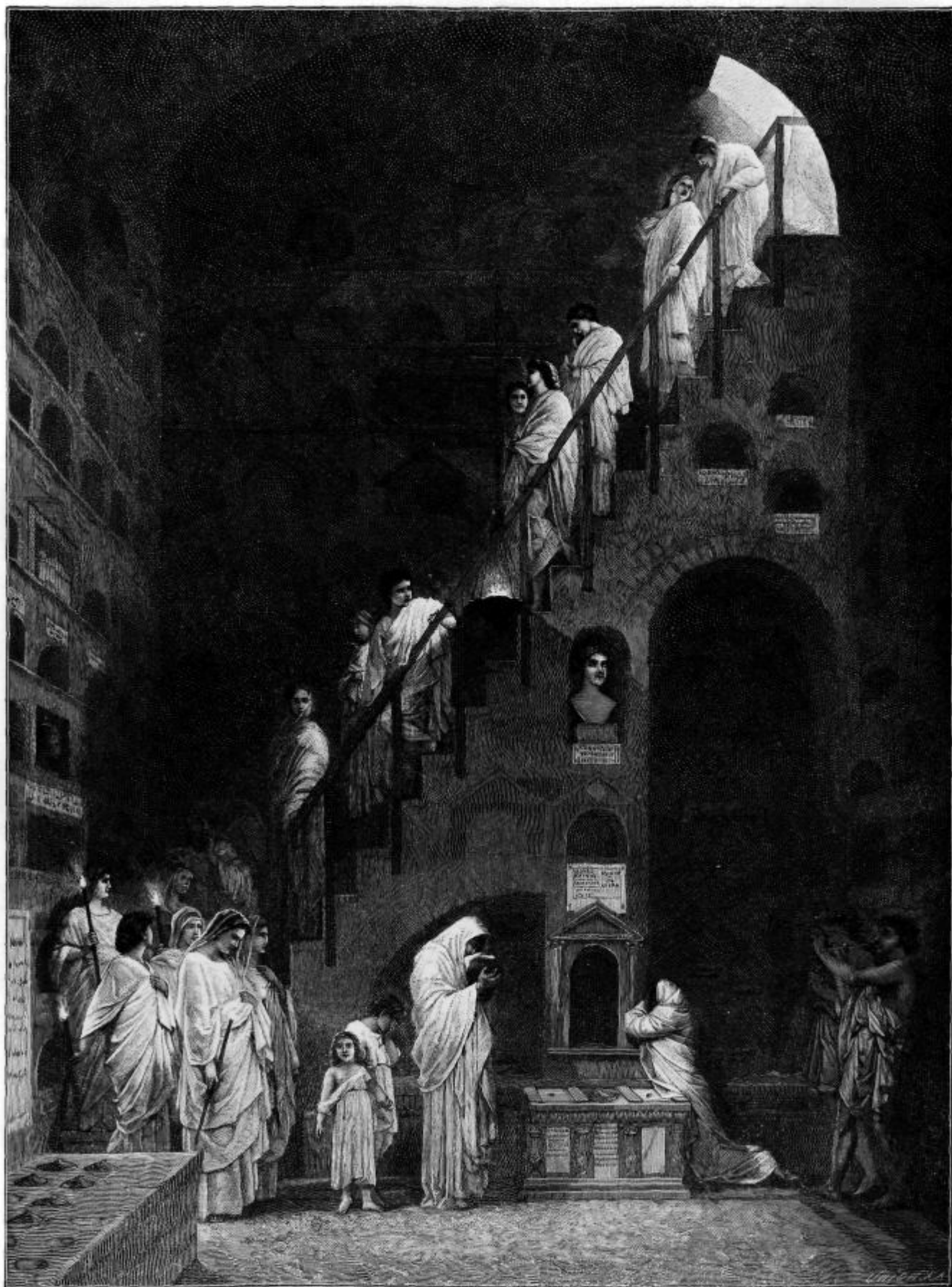
Toda prav ta vsiljivec me je navedel na sled do zaželjenega cilja. Pastorka njegove matere je nosila vsak teden razna živila v Maribor na trg. In ta Cafova Lizika, videvša moje samoučne slikarske poizkuse, mi je povedala, da zanaša živila k nekemu slikarju, ki ima veliko delavnico z mnogimi pomočniki. Povabila me je torej s seboj, in res, neko poletno jutro takoj po polnoči sem se napotil ž njo v Maribor.

Dotični slikar naju je sprejel jako prijazno ter mi povedal, da rabi pravkar novega učenca, toda šele v prihodnji spomladi.

„Pridi takoj po Velikinoči, pa naj pride s teboj tudi tvoj — oče, da se pogodimo zaradi učnih pogojev!“ mi je naročil blagosrčni gospod pri odhodu.

JOŽE PLEČNIK: SPOMENIK GUTENBERGA.

V KATAKOMBAH.

„Moj oče! sem vzdihnil, prišedši na ulico. „Oče, oče! Kdaj sem ga videl? Kje naj ga iščem?“

„Mater vprašaj!“ mi nasvetuje bistrourna spremljevalka.

Ko sem doma povedal materi slikarjevo naročilo, se je zasmejala žena rezko naglas:

„Tvoj oče? Ha, ha! Ta bo pa že kaj storil zate! Saj je še mene zapustil ter se oženil z drugo, bogatejšo nevesto!“ In pristavila je trpko:

„Bog mu je blagoslovil zakon z devetorico otrok! Če bi tudi hotel, ti ne more pomagati!“

Ko pa je videla mojo obupanost, je dejala:

„Veš kaj, Igo! Prihodnji teden je „Velika Mêša“, velik romarski shod pri Sv. Trojici! Takrat pride gotovo tudi tvoj oče! Pokažem ti ga, pa govori ž njim!“

In mati je uganila! Na trgu, zdolaj pod cerkvijo je stal tistega dne čokat mož zarjavelega, osepničastega obraza z belim slamnikom na glavi, motreč s pomežikajočimi očmi mojo mater.

„Pojdi in poljubi očetu roko!“ mi je velela mati, obrnivša se v stran k medicarjevemu šatoru.

Boječe sem se približal tujemu možu ter ga prijel za roko, da mu je poljubim.

„Ah! Kaj si ti — Lenikin sinko?“ me je ogovoril mož povsem ravnodušno in prisrčno. Vedel me je k sosednemu medicarju, naročil čašo medicine zame, potem pa verno poslušal moje jecljajoče pripovedovanje. Ko pa sem mu naposled razodel svojo željo: da bi se rad šel učiti slikarstva ter kakšen pogoj mi je stavil dotični mojster, zmračilo se je možu obličje in videlo se mu je, da je v neprijetni zadregi. Naposled me je pogladil po razvnetem licu, segel v žep ter mi podaril svetlo dvajsetico:

„Na! Pojdi, pa priden bodi! Povej materi, naj ona skrbi zate; saj je podedovala lepo posestvo po strijcu tam doli v Smolincih“.

Obrnil se je mož vidno ginjen od mene ter izginil med množico romarjev. Jaz pa sem se vrnil s solznimi očmi k materi, ki je pazno poslušala očetovo naročilo.

Domov grede mi je mati povedala, da je moj oče posestnik obsežne gornje tam doli v Cogetincih in velespreten tesarski mojster, izdelujoč plavajoče mline na Muri in Dravi. Ima prê lepo, novovzgrajeno hišo in je izredno snagoljuben.

Ko je tisti večer prišel zopet oni priliznjeni Cafkin sin, „Cvikel“, zaprla mu je moja mati vrata pred nosom.

„Takšnega obliznjenca pa že ne maram!“ je zavpila za njim in — tretji dan nato je vsiljivi snubač izginil s Cafovine.

Materi je menda tisti očetov opomin segel v dno srca, kajti očitno si je prizadevala, da je od tistega dne, ko sem prvič videl in spoznal očeta svojega, občevala z menoj mnogo prijaznejše — vsaj navidez se mi je kazala jako dobrohotno.

Povabila me je neki dan na svoje posestvo doli v Smolince, kjer mi je razkazovala njive, vinograd in gozd. Posebno prijeten, uprav idiličen vtisk je napravila name sanjača slikovita hiša, v senci košatega sadovnika.

Tu je mati preživela najlepše dni svoje dekliške dobe, dokler se ni bila spoznala z mojim očetom, sladkobesednim — Anželovim Martinom. Pravila mi je, kako sta strijc in njegova žena čula nad njeno nedolžnostjo, zapiraje jo ponoči v podstrešje. A navihani ljubimec si je izkopal pot do nje skoz — streho.

Nastopno zimo me je mati spremila v Št. Lenart, k svoji pastorki Marički, ki je bila ondu omožena z imenitnim posestnikom in vrvarjem Cmolom. Temu me je izročila za učenca. Postati bi imel torej vrvar!

Seveda: mati ni vedela, da mi je strijc zadnji čas poleg svojega krojaštva in čevljarstva nasvetoval druga, plemenitejša rokodelstva: lončarstvo, mizarstvo, knjigovezarstvo itd. kar pa sem jaz odklonil, hoteč ostati zvest izvoljenemu idealu.

Cmolovi so bili jako dobrosrčni ljudje, zlasti gospodar sam in njegovi mladoletni sestre, ki sta me imele radi kakor rodnega brata. Toda jaz, z neugasnim koprnjenjem za umetniškim svojim idealom v srcu, čutil sem se med njimi osamelega ter sem prejonal vse noči. Vidno sem shujšal in obledel, da me je bilo žalostno gledati.

A nepričakovano mi je napočil dan rešitve! Po Veliki noči je prišel pome — strijc Peter ter me spremil v Maribor k onemu slikarskemu mojstru.

„Baš pravočasno si došel!“ me je sprejel sivolasi mož. „Ako hočeš, moreš vstopiti še danes za učenca!“

Ko je strijc videl, s kolikim veseljem sem pritrnil mojstrovemu predlogu, polile so ga solze.

„Vidim, da si res poklican za ta posel! Bog ti daj srečo! Pa ne pozabi name, svojega rednika, ki bi te bil rad pridržal za svojega sina!“

In poljubil me je strijc Peter ginjen na čelo ter se vrnil sam in otožen domov.

Jaz pa sem se preoblekel ter prekoračil z utripajočim srcem prag mojstrove delavnice.

X. V POZLATARJEVI DELAVNICI.

Ostrmel sem ter se oziral spoštljivo po delavnicah. Menil sem, da sem prišel v kakšno cerkvo, kajti z vseh strani mi je sijal naproti zlati blišč. Tu naravnost spredaj pred vhodom je stal pozlačen tabernakelj, ondu na desno v kotu je bila skupina svetnikov in svetnic s pozlačeno obleko, na levo pa množica posrebranih altarnih svečnikov, dočim so bile po oknih in okrog po stenskih policah razpoložene ljubke angelske glavice z zlatimi perutnicami, srebrnimi oblački, raznovrstne zlate arabeske in kar je več enake ornamente po cerkvenih altarjih.

V drugi delavniški sobani so bile porazvrščene zopet različne cerkvene sohe, svete in razpela, pa šele v sirovi leseni, napolizdelani obliki.

In naposled tam notri v ozadju v tretji sobi, so bile razobešene razne altarne slike, križevpotne postaje in druge cerkvene slikarije . . .

Iz prve zavzetosti me je predramil mojstrov glas, ki je ogovoril starega moža:

„Tona! Tu imaš novega učenca! Daj mu primerne delo s potrebnim navodilom!“

Stari mož je bil menda njegov namestnik in poslovodja. Bil je čuden možicelj pritlikave, čokate postave z nenavadno, mnogo preveliko glavo, ob kateri so mu viseli dolgi, raskuštrani lasje.

Prvi hip sem se moža vstrašil. Ko pa me je potipal dobrohotno po rami, pogledal sem mu zaupno v obraz in glejte, njegove oči so bile toli mile, rjavosojne, da mi je postalo kar toplo pri srcu.

„Ti, ti, fant! Kako pa ti je ime?“ me je vprašal in ko sem mu ga povedal, prijel me je za roko, me peljal na dvorišče k široki kadi vode. Iz te je potegnil bradatega svetnika s pozlačenim plaščem in s škofovsko mitro na glavi, ga položil na mizo ter mi potisnil v roko čelarno orodje: zakrivljen, vinjaku podoben mož z dvojnato, na zunaj obrnjeno ostrino. S tem nožem sem potem strgal s svetnikove sohe zlatnino, ki se je luščila od nje v svedrastih ostružkih.

Po delavniških sobanah pa so žvižgali in prepevali ter se smejali in drug drugemu nagajali različni pozlatarski, kiparski in slikarski pomočniki, zlasti ko je odšel mojster, katerega nisem videl potem dva, tri dni.

To je bil pač primitiven, enostaven začetek mojega umetniškega učenja!

Zvečer po delopustu, ko so se pomočniki razpršili po mestu, mi je poiskal stari poslovodja

zopet drugega opravila. Najprej mi je velel popraviti tiste zlate ostružke, ki se prodajejo za drago ceno. Potem me je poučil, kako mi je pometati delavnice, da se ne zaprašé pozlačeni predmeti, ter kaj in kako mi je vse pripraviti za drugi dan. Končno je postavil pred me poln škat raznovrstnih pozlatarskih in slikarskih čopičev, katere sem moral oprati v kropu, s trpentinom in z milom. —

Pozno v noči me je poslovodja spremil k počitku in sicer gori v podstrešje sprednje gospodske hiše.

Tam je bilo bogato skladišče mnogovrstnih, že dogotovljenih cerkvenih del: marmoriranih oltarjev, antependijev, stebrov, pozlačenih svetniških in Marijinih podob, oltarnih svečnikov, križevih potov, razpel in nepregledna množina arabesk, okvirov in žarkov ter različne druge drobnjave. Vse podstrešje je bilo podobno umetniškemu muzeju, po katerem se je čarobno lesketalo in bliščalo v nočni temini.

V zavetnem kotu, med razstavljenimi cerkvenimi šarimi sva spala z našim poslovodjo vse poletje do pozne jeseni, ko naju je mraz pognal dol v tople delavniške prostore . . .

Tisto prvo noč, dasi sem bil utrujen po dolgi, šesturni hoji, nisem zatisnil očesa do jutranje zore. Bil sem po tolikih izpremeh in enem in istem dnevu preveč razburjen. In ko sem proti jutru nekoliko zadremal, sanjalo se mi je zgolj o zlatih svetnikih s srebrnimi bradami, o zlatokrilih angeljih in milosojnih slikah Marije in o raznih drugih svetnicah . . .

Ko sva o jutri prilezla iz najinega podstrešnega nočišča, čakalo me pred delavniškimi vrati mnogoštevilno krdelo — čevljev naših pomočnikov, kakor tudi vse mojstrove družine. Mnogo sem imel opraviti, preden sem vse osnažil in polikal! Potil sem se ter mešal čevljarstvo ličilo z bridkimi solzami, zlasti spočetka, ko nisem bil več v tem nadležnem poslu.

Za mukepolnim snaženjem in likanjem čevljev je prišlo na vrsto — pitanje ogromne množice raznovrstnih ptičev, ki jih je imel mojstrov sin Josip po obširnih kletkah razobešene po vseh delavniških stenah in oknih. Tu so bile razne pasme čizkov, drozgov, lisecev, kosov, krivokljuncev, škorcev in slavcev, ki so žvižgali in žgoleli že na vse zgodaj! Kakor sem prej, doma, v selskih gajih rad in zavzet poslušal te krilate gozdne pevce, tako so se mi omrzili tukaj ti požrešni kljunci do dna duše, kajti pretrpel sem zaradi njih prebolestne muke ter požrl marsikatero pretrpko besedo od sitnega mojstrovega sina, ki je bil prestrasten ljubitelj ptičjega petja.

Med takimi opravili, mukami in brigami so potekali počasno prvi dnevi, tedni in meseci mojega učenja v zaželjeni stroki „lepih umetnostij“. Tam v zatišju strijčeve hiše sem presanjaril toliko dni in noči, zibaje se v preslastnih slutnjah o svojih slikarskih „umotvorih“ — tukaj pa sem moral opravljati borna hlapčevska dela!

Kakor sem se pri vrvarju Cmolu doli pri Št. Lenartu prejekal vse noči, takisto in še mnogo huje se mi je godilo tukaj!

Polagoma se mi je namreč začelo o glavi svitati spoznanje, da sem se zmotil ter izgrešil pravo pot do zaželenega smotra: do umetnega slikarstva. Uvidel in prepričal sem se, da nisem prišel k pristnemu slikarju, kakeršnega sem imel v mislih, temveč le k navadnemu — pozlatarju, ki opravlja obenem tudi restavratorska dela kiparske in slikarske stroke.

To svoje spoznanje sem razodel neko noč svojemu staremu Tonatu. Vrli mož se je prestrašil moje izpovedi ter mi obečal, da me popelje prihodnjo nedeljo k pravemu akademičnemu slikarju, Josipu Reiterju, ki je živel takrat v Mariboru.

O tej priliki sem izvedel, da je izbrani mojster, Toma Kotnik, pač izučen cerkveni slikar, pa ker ni maral popolniti praktičnih navodil v svoji stroki z rednim poukom na kakšni slikarski akademiji, opustil je umetno slikarstvo ter se poprijel mehanične umetne obrti: pozlatarstva. Za popravljanje podobarskih del ali cerkvenih slik pa ima po jednega strokovnega pomočnika . . .

Obenem se mi je poslovodja Tona izpovedal, da je tudi njega koprnjenje po umetniški slavi svoj čas napotilo k našemu mojstru, toda šele v 30. letu njegove dobe. Tona je torej predobro razumel in tudi sočutil moje bridko spoznanje in bolešno razočaranje.

In naslednjo nedeljo me je blagi mož spremil k imenovanemu akademičnemu slikarju, čegar hiša je stala na vztočnem koncu stolnocerkvene trga.

Našla sva umetnika na vrtu. Bil je čestitljiv, sivolas starček in sprejel je naju jako prijazno. Ko mu je Tona razodel mojo željo, obrnil se je ljubeznivi mož k meni z vprašanjem:

„Imaš li kaj premoženja?“

Žalostno sem zanikal. Tedaj me je slikar pogladil po licu, rekši ginjen:

„Dragi deček, brez imetja ne moreš iti na akademijo!“

Naivno sem ga nato vprašal, ali bi me ne hotel on sprejeti za učenca, Reiter pa je odvrnil pomilovalno:

„Za poučevanje sem prestar! Za to je treba mladih, čilih moči. Poleg tega je treba še drugih sredstev: vzglednih uzorcev in — živih modelov, kakeršnih se dobi le v velikih, svetovnih mestih, ne pa tu v provincijalnem gnezdu! . . . Izbij si torej iz glave take visokoleteče ideje in priuči se rajši praktičnejšega rokodelstva, nego je vzvišena umetnost.“

S tem blagohotnim nasvetom naju je umetnik odslovil.

Z bridkimi čuvstvi sem se hotet vrniti na Kotnikov dom, toda Tona me je povabil na izprehod iz mesta proti „Trem ribnikom“. Tam sva krenila na vrt neke gostilne. Dobri mož mi je ponujal pijače ter me tolažil in bodril, kakor je vedel in znal.

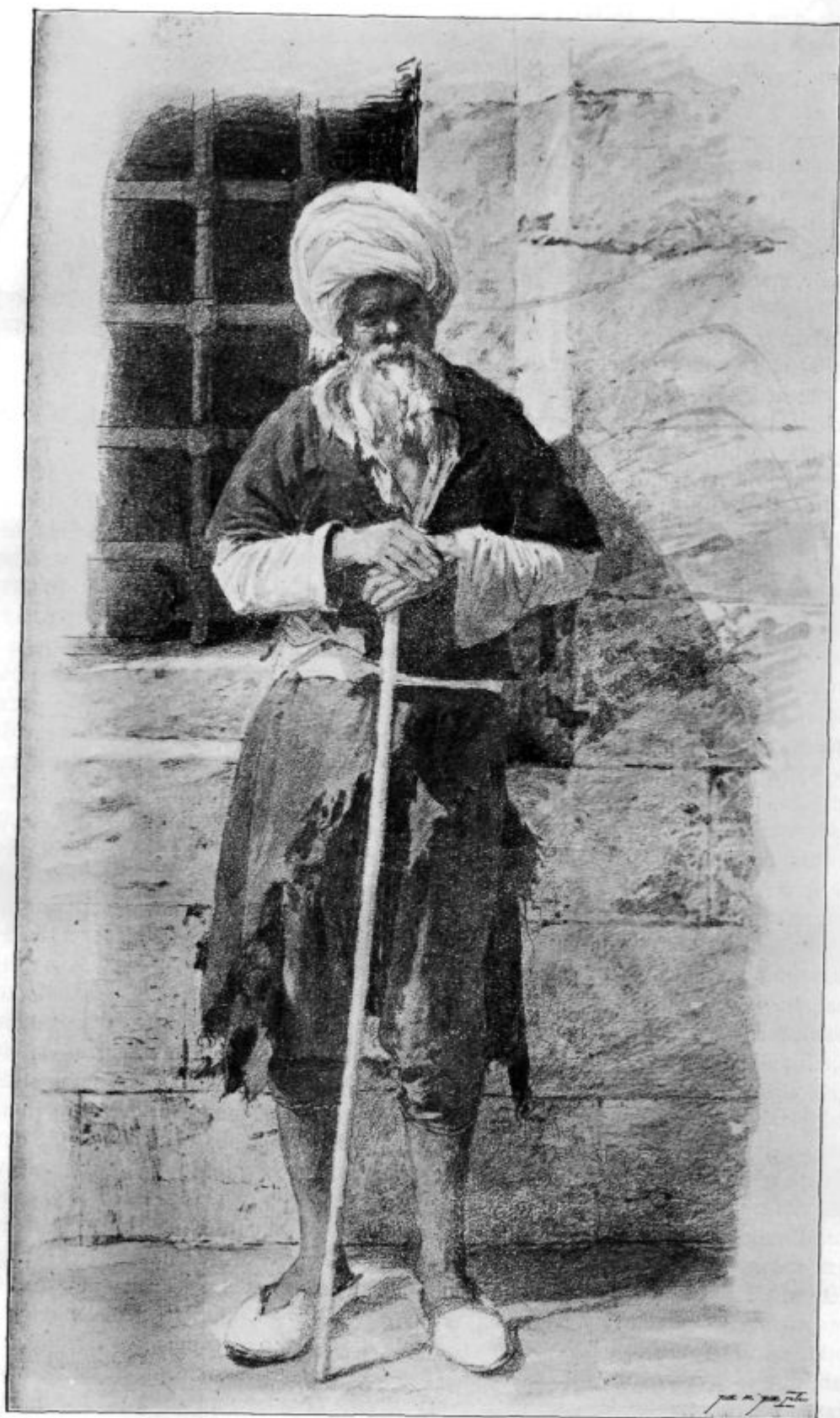
„Veš kaj, dragi moj!“ je rekel naposled. „Ostani in vztrajaj pri nas, ter se izuči pozlatarstva! Ko boš po treh, štirih letih svoboden pozlatarski pomočnik, pa kreneš lahko v širni svet, na Dunaj, v Monakovo, ali v Düsseldorf, kjer so sloveče slikarske akademije. Ondu vstopiš v delo pri tem ali onem pozlatarju, hratu pa se vpišeš kot eksternist dotične akademije!“

In kakor bi me bil hotel podkrepiti v tej umetniški sugestiji, obljubil mi je, da mi priskrbi — risarske vzorce, kakršnih ima mojster v izobilju v knjižnici še od svojega bivšega mojstra.

Drugi dan po tisti osodepolni nedelji je Kotnik odvedel svoje pomočnike na različne kraje, na takozvana cerkvena restavratorska dela, midva s poslovodjo pa sva ostala sama doma. Brusila in likala sva z mavcem marmorirane stebre velikega oltarja v semeniški cerkvi sv. Alojzija na glavnem trgu mariborskem, hkratu pa sva presanjarila tri poletne mesece, ugreznjena v lepe slutnje o moji bodoči umetniški slavi.

(Dalje prihodnjič.)

S. TODOROVIĆ: CARIGRAJSKI BERAČ.

SREČA.

Spisal Ivan Cankar.

Zmračilo se je, v sobi je bila napravljena večerja. Soba je bila velika in prazna, miza je stala kakor sredi poljane. Stene so bile polepljene z izrezki iz ilustriranih časopisov, nad posteljo je visela stara sveta podoba.

Na nizkem stolcu ob peči je sedela teta Mara, krožnik na kolenih. Izpod rute je gledal bel starikav obraz, ves naguban, kakor z nožem razrezan. Tudi teta Mara je bila majhna in drobna in tudi v njenih očeh se je poznalo, da je bila zadela prezgodaj križ na ramo.

Gorjanec je sedel k teti, Franc je molče večerjal za mizo.

„Kaj res pojdeš, Franc?“

„Res!“

Ko bi se bil ozrl, bi opazil, da so bile vlažne njene oči in da so se ustnice zgenile, kakor užaljenemu otroku, ki si ne upa jokati.

„Ne sprejmeš torej tiste službe?“

Izpregovorila je tiho in plašno; malo je bilo še upanja v njenem glasu in veliko strahu.

„Teta Mara, nikar nocoj! Nocoj bi bil rad vesel; ne sprašujte me o stvarih, ki veste, da jih ne maram! Nikoli nisem mislil na tisto službo.“

Ko bi se bil ozrl zdaj, bi opazil v Gorjančevih očeh jezen in užaljen pogled.

Prišla je v sobo Barica, s tihimi, obzirnimi koraki, kakor hodijo ljudje, ki so navajeni služiti in ki nimajo ne svojih rok, ne svojih nog, komaj še svoje oči, ponižno posodo solz. Sedla je za mizo, Francu nasproti in ko bi se Franc ozrl nanjo, bi opazil, da so njene oči motne in nalahko otekle.

Povečerjal je in tedaj se je zavedel tišine, ki je ležala v sobi kakor težka zadušna senca; videl je tudi obraze in srd se je vzdignil v njegovem srcu. Ustnice so mu vztrepetale in izpregovoril je nenadoma.

„Nečete torej, da bi šel odtod? Držali bi me radi? Da segnijem, da poginem v tem brlogu?“

Ni bilo takoj odgovora, ali šestero oči se je ozrlo nanj.

„Ali se nič ne spominjaš, Frane, kako sem skrbela zate dolga leta, dolge bolne noči? Bojiš se, da bi te držala — ali nisi z bolno tresočo roko posegal po moji roki, zato da bi te držala?“

Bojiš se, da pogineš v tem brlogu — ali se nisi zaupno zatekel k meni, kakor otrok, izgnan v deževno noč? In jaz sem zakurila in sem ti napravila mehko postelico, ti pa si zaspal in prvokrat so se ob tisti uri mirno smehljale tvoje ustnice . . . Ne očitam ti, Frane, in bojim se tvoje hvaležnosti — ali burja je zunaj in ti si bolan, ne boš več morda tako močan, da bi se vrnil k meni, legel na mehko postelico . . .“

„Ali nič ne veš, Frane, kako sem ti stregla v dolgih bolnih nočeh? Ali nič ne veš, Frane, kako sem upala v tistih nočeh — ne zase, Frane! Tako sem skrivala svojo ponižno ljubezen, da bi je ne videl, in prosila sem te, da bi jo videl. Nisi je videl, Frane, in nič ti ne očitam. Morda je bila preslaba moja ljubezen in premajhna; prepониžen je dar, ki sem ti ga bila prinesla in zato nisi opazil trepetajoče moje iztegnjene roke, proseče in darujoče. Nič ti ne očitam, tudi ti ne očitam da me nisi še obdaril s prijaznim pogledom, da se nisi še nikoli ozrl s hvaležnim nasmehom na te moje raskave roke, ki so skrbele zate. Ali usliši, Frane, mojo prošnjo, ne hodi odtod; bolan si in umrla bi od žalosti, če bi vedela, da si zunaj v burji tako sam. Zate te prosim, ne zase . . .“

„Egoist si, Frane, kakoršnega nisem še videl! Vsak trenotek tvoj je posvečen tebi samemu. Jemal si ljubezen, kakor zaslužen vsakdanji kruh in komaj da nisi udaril po roki, ki ti je darovala ljubezni. V sreči si živel pa misliš za srečo? Kam? Služil bi vsem in ne služiš tistim, ki so ti najbližji? Ni časti v tej tihi službi! Manjši si, Frane, od onih, ki so se ti bili zapisali v hlapčevsko službo, manjši tudi od onih, ki stoje v tolpi in ki gledaš nanje z zaničevalnim posmehom!“

Ozrl se je z velikimi očmi, razumel je, kakor da bi govorili njih pogledi naglas in razločno in žalost mu je legla na srce.

„Povejte mi, kaj bi počel pri vas? Ali ne veste, zakaj sem bolan? Saj ni še tako blizu smrti, saj ni še tako blizu, da bi mi napravljali krsto, čakali samo še s pokrovom! Nisem vas prosil ljubezni, duši me vaša ljubezen! Sovražnikov potrebujem in udarcev, tako ozdravim!“

Vstal je in si je oblačil suknjo.

(Dalje.)

„Kaj si znorel?“

„Odstopim ti to srečo; ni zame, jaz ne bom nikoli debel!“

Gorjanec je poskočil, da bi zaklical za njim po stopnjicah, ali vrnil se je že pri durih in je zamahnil z roko.

„Naj gre kamor hoče!“

„Burja je zunaj, pojdi za njim!“

Pogledal je Barici v obraz, obrvi so se mu strnile in postal je sredi sobe.

„Ne, Barica, ne bilo bi dobro, da bi ga lovili: kadar mu bo mraz in kadar bo lačen, bolan in utrujen, se povrne sam . . .“

Prestrašena se je ozrla nanj.

„Zanesi se name, Barica!“

*

Že je bila legla temna senca preko neba, velikanska senca, ki je vztrepetavala, vzplapolavala od vzhoda do zahoda, zabobnevala zamolklo v silnih gubah svojega plašča. Zaškropile so časih preko mesta debele kaplje v dolgem pramenu, kakor da bi bil ogromen kropilnik zamahnil preko zemlje, v velikem križu od vzhoda do zahoda in od juga do severa.

Franc je hodil križem po ulicah; burja je segala s prešernimi prsti v njegovo mahovito rdečo brado, udarila mu je časih mrzla kaplja na čelo.

Postal je ob oglu, pogledal je na cerkveno uro in že ga je bilo strah, da ne pride.

„Ne pride morda, boji se morda burje; — čudni so ljudje, ki se boje viharja . . .“

Prijel se je za klobuk; veter ga je bil zgrabil pod pazduho in ga je potisnil na sredo ceste. Opotekel se je in se je ozrl.

Ni je bilo strah; prišla je preko ulice z mirnimi in lahki koraki, kakor da bi hodila po preprogi. Pozdravil je, nalahko je sklonila glavo in je šla mimo; na klobuku je vztrepetaval pajčolan; vzplapolavalo je krilo . . .

„Pa so mi že tesali krsto, čakali so samo še s pokrovom, in glej, življenje se je ozrlo name, mlado in veselo kakor je . . . Kaj bi si mogel misliti zatisnjene tiste velike oči, mirne in mrzle tiste rdeče ustnice? Kaj bi si mogel misliti mrtvo in neveselo to svoje srce, dokler je toliko mladega življenja v njem?“

Hodila je hitro in tudi njemu so bili koraki lažji, vesel je bil burje, ki ga je grabila za suknjo, igrala se z njegovo brado, prijemala za klobuk s prešerno roko in mu kuštrala lase, da so mu povihravali na čelu do oči.

Postala je malo na pragu, ali ni se ozrla; čul je njene korake v temni veži, utihnili so, zamolklo so se zaprle duri.

„Bog s tabo! Nisi se ozrla, ali hvaležen sem ti — zakaj mislila si name, ker se nisi ozrla! Slišala si moje korake, kakor sem slišal jaz tvoje misli — tako kakor jih slišim zdajle, ko stojiš pred ogledalom in si popravljaš frizuro. Bog s tabo!“

Mračilo se je, na vse štiri strani je že škropil ogromni kropilnik in gostejše so padale kaplje.

„Kam ti?“

Človek dolg in suh, oči zaspane, neobrit obraz.

„Na izprehod.“

„Prijazno vreme je, pojdiva skupaj!“

Ulica se je ožila, zožila se je popolnoma ter se je izlila v gostoljubno krčmo.

Sedel je Franc Riba in obraz se mu je zelo izpremenil. Usehnila so lica, v očeh je ugasnil plamen in drobne kaplje so padale iz razmršene brade. Deževalo je zunaj, zmočile so se mislim peroti in tako so legle, poskrile se po čemernih kotih.

„Jaz pojdem odtod.“

Začudil se je Martin Šlibar in se je nasmehnil.

„Kaj bi ne umrl rajši v domovini? Jaz bi ne hodil na tuje umirat.“

Zelo se je bil izpremenil Franc in če bi luč trepetala, umirala, videl bi Martin režečo lobanjo pred seboj.

„Ne mislim še umreti, ne sodi me po sebi! Ali veš, da razstavijo naši umetniki na Dunaju?“

Martin se je zamislil. Kakor da bi se bila zgenila mrtva prst, dvigala se počasi široka ilovnata plast: prikazala se je koščena roka, prikazale so se oči, tope še in plašne. Ko bi si pač upale pogledati, ko bi si pač upala roka!

„Zakaj te je to razveselilo? Tako si mislim jaz: zgane se časih nekaj polzavedno, domovina zavzdihne, govori v omotici; to niso znamenja življenja, to je bolni nemir pred koncem . . .“

Kaj je ni zamenjal s seboj? Kaj ni pogledal v ogledalo in je mislil, da gleda domovino? In če jo je zamenjal on, kaj je nisem zamenjal jaz? Pogledam v ogledalo: kaj ni to nemir pred koncem?

„Ali nisi zamenjal domovine s seboj?“

„Zamenjal sem jo, kakor si jo ti! Ne govoriva, prijatelj, o domovini! Tolik je strah v naših srcih, da govorimo o nji samo natihoma, kakor o umirajočem človeku, ki sope težko v sosednji izbi. Saj si ne upaš, da bi mi pogledal v oči, zato da bi ne videl bojazni v mojih očeh! . . . In kakor je tvoje srce, tako je zdravje bolnikovo: vesela misel ti je bila prišla iz nebes — in glej,

neizmerna solnčna pokrajina se razprostira pred teboj! Prišla je bila smrt na tvoje duše prag in zastro se ti oči — še sto let morda, še dvesto let in zapeli bodo mrtvaški zvonovi od juga do severa . . . Zamenjal si jo ti in zamenjal sem jo jaz!“

Martin je vzdignil glavo in je ugledal pred sabo režečo lobanjo. Zgodilo se je čudo: zasijal je plamen iz globokih votlin, vzdignil se je glas iz širokih ust:

„Kaj torej?“

„Živeti! Goreti kakor poleno, ki ga je bil pozabil pastir v žerjavici, ko je odgnal živino — brez cilja in brez koristi, dokler ne ugasne in ne razpade.“

„Žival! In zdi se ti, da živiš! Pogledaj mojo lobanjo, moje oči — ti misliš, da gleda smrt iz njih? V mezincu mojem je življenja več nego v celi prostrani pokrajini! Videl sem danes svoje življenje in krasno je!“

Natočil je kozarec in je izpil.

„Ti si še zmirom pesnik, Franc!“

Tudi Francu se je zjasnil obraz, prikazale so se rdeče ustnice na golih zobeh lobanje.

„Brez verzov!“

Martin se je začudil.

„Nič več literat?“

„Črtaj to strašno besedo! Ni na svetu nepotrebnejših in ostudnejših ljudi! Suženj ljudem, ali sebi suženj — on pa je suženj, kamor ga primeš! — Ne maram več orožja iz tujih arzenalov, rad bi si izkoval svoj meč!“

Nasmehnil se je Martin; ozrl se je morda za trenotek po cesti, ki jo je bil preromal in ki se je že izgubljala v mrak; zato je bil nevesel njegov nasmeh.

„Kaj nameravaš ob tej pozni uri?“

„Videl sem zadnjič nekaj strašnega: vzdignilo se je bilo tam izza kraških brdov, kobalilo je nerodno preko solnčne pokrajine in jaderno je hitela silna senca pred njim, nad njim, skoraj se je že nagibala nad Karavanke . . . Rad bi se pozkusil z njim.“

„Kaj nameravaš?“

„In jezi me, da je naš smrtni angelj tako neroden, skoraj smešen. Malo časti je v taki smrti, v takem boju malo časti. Ne more človek drugače, nego da se oskruni; če umrje, ne more drugače, nego da žalostno segnije. Videl sem, kako je zatemnela solnčna pokrajina; ne v silnem viharju, v tuleči divji noči: leno je legel nanjo zatohel mrak. Ne bi rad, da bi tako zatemnela, tako bi jaz sam ne umrl rad . . .“

„Mislim sem, da si se bil že udal. Saj si že ležal in pozabili smo nate; kako da si vstal?“

„Zaspati nisem mogel od samih hudih sanj. Sredi sanj pa je potrkalo na okno, poklicalo me je, kakor spomin ponoči. In takrat sem spoznal, kje je življenje, kje je sreča. Glej, zmirom še vidim znamenja življenja in tako se vrača življenje tudi vame. Zmirom še se oglasi vesel glas sredi tišine, zasveti se zlat žarek na zatemneli pokrajini. In jaz bi ne živel, dokler ne ugasne poslednji žarek, dokler ne bo noč in tišina vse-naokoli? Poklicalo me je in tako sem vstal.“

„Blagor ti, ki si slišal!“

Martin je sklonil glavo . . . Tja v leni mrak se izgublja cesta, porojena iz veselih višin. Kako bi nazaj, kako bi naprej? . . .

*

Franc se je vračal, vesel je bil in velik. Kakor ogromna črna gora se je vzdignila hiša ob vodi.

„In to je moj dom? To je moj grob? Drugačnega doma si želim in drugačnega groba!“

Vsa okna so gledala topo, črne oči iz teme. Ali tam se je svetilo, tam je bil šel nekdo po sobi mimo svetlega okna, vrnil se je in je malo postal in pogledal na ulico.

„Pozdravljena, Barica!“

Ti, ki ti je srce tako veliko in tako majhno obenem! Kaj si ne zaželiš nikoli preko ceste, tja preko onih gora, ki se svetijo v daljavi? Kaj se ne ozreš nikoli s hrepenečimi očmi izpod križa, ki tišči uboge mlade rame in ki si ga bila zadela radovoljno? Tako veliko je tvoje srce in polno ljubezni, a tako majhna in plašna je tvoja ljubezen! Zaprta v ozki kletki frfota z boječimi, nevajenimi perotnicami in se vzdigniti ne more! — O, jaz bi ljubezni, ki bi se vzdignila preko gora, do neba na mogočnih orlovih krilih! . . .

Odprlo se je okno, nekdo se je bil oprl s komolci nanj in je sklonil glavo.

„Pozdravljena, Barica!“

Kaj se ni zdajle morda zgenilo v tvojem srcu, kaj niso morda pogledale plašne, objokane oči preko vode, šumeče v noč, tja preko tihih poslopij, v mraku težke sanje sanjajočih? Ta pogled tvoj, Barica, je bil šele odgovor mojemu, ne tisti plašni, udanosti polni, ki me je prosil oproščenja, zato ker sem te bil razžalil! Zdaj si razumela — kakor daljni blisk se je zasvetilo za obzorjem, ugasnilo je . . . Zafrfotale so plašne peroti v kletki, niso seogle vzdigniti . . .

Okno se je zaprlo, zatemnelo je za hip, senca je šla mimo . . .

HOESCH: DOBRO JUTRO!

Franc se je napotil v svojo izbo, postavil je luč poleg postelje in je legel. Toda brati ni mogel; govoril mu je iz knjige tujec, jecaje in nerazločno; vse močnejše mu je bilo živo srce, vse nemirnejše so bile misli, iz gorke krvi porojene, in odložil je knjigo . . .

Kdo si ti, ki sem bil umeril svoje korake po tvojih, ki sem si bil začrtal svojo pot po tvoji volji? Tako majhen bi bil in tako otročji, ko bi te ljubil, Helena, kakor sem ljubil ženske! . . . Še govoriti ne morem s teboj: če bi govoril s tabo, zdi se mi, da bi te ne bilo več; prestrašil bi se tvojega glasu, tresel bi se pred tabo! . . .

L. ARNDT: DREVO.

Omahnil sem, ko je bil legel prvokrat tvoji mirni pogled na moj obraz; omahnil sem in reka življenja se je izlila v moje srce. Takrat sem te spoznal, takrat sem vedel, kdo si ti! Umeril sem svoje korake po tvojih, brez volje in zelo naravno, tako kakor se vrti zemlja okoli solnca in tako, kakor me uboga brez volje moja senca . . .

Še nobene pesmi ti nisem zložil na čast, Helena! Kako žalostna bi bila ljubezen, ki bi se izlila v obcestni jarek! Ali zložim ti pesem, kakor je ni še videl svet; zdaj, ko bodo dejanja moja moji verzi! . . .

„Ali že spiš, Franc?“

Vzdramil se je iz polsna, ozrl se je začuden in zlovoljen.

„Prinesla sem ti čaja.“

Umorili me bodo s čajem in z ljubeznijo!

„Postavi na stol. Lahko noč!“

V belem predpasniku je stala Barica poleg postelje, zmirom še so bile nalahko zatekle njene oči.

„Slab si nocoj, Franc, in bled!“

Domislil se je nečesa, prijel jo je za roko.

„Ali nisi stala ob oknu prej?“

„Da, Franc!“

„Gledala si preko vode in tja preko poslopij — kaj si mislila, Barica?“

Sklonila je glavo in ni odgovorila.

„Da bi šla z menoj, Barica! Daleč ven, tja, kjer sije solnce! To si mislila, glej, in še zdaj te je strah tiste misli. Kako si ti majhna in plašna, Barica!“

Izpustil je njeno roko; tresla se je pred njim in je klonila glavo.

„Reci zdaj, poreci mi eno samo besedo! Samo z očesom treni, da bom vedela, če si sprejel mojo udano ljubezen!“

„Lahko noč, Barica!“

Šla je s tihimi koraki preko sobe in tiho je zaprla duri. Franc je popil čaj in je upihnil luč . . .

(Dalje prihodnjič).

SMERI NAŠEGA PRAVOPIISA IN PRAVOREČJA.

Spisal prof. dr. Jos. Tominšek.

(Konec.)

Tudi na Oblaka se ne smejo nasprotniki „Pravopisa“ sklicevati. Na str. 274 (Murko, „Kn. knj.“ VI.) je res odstavek, ki se da deloma porabiti proti Škrabcu. Izrečno pa je Oblak svoje pravopisno stališče izpovedal na isti strani v opombi: „Jaz se principiuelno ne bom v take stvari nikoli vtikal, če najbolj absurdna oblika obvelja in se splošno sprejme, bom jo pisal tudi jaz“; še določneje na str. 276: naj pišejo „srce, serce, sarce, „ljubiti“ ali „lubiti“, jaz se za to ne bom brigal; pustimo vsakemu svoj šport“. Oblaku je bilo kratko in malo: vseeno, kako se v narodni pisavi piše; bil je v tem oziru res hladan bis ans Herz hinan, kakor pravi Škrabec, in je živel le za svoje jezikoslovje, ki po mojem mnenju — naravnost — nima s praktično grafiko res nič opraviti.

2. Tako so bila „pravopisna kola — res — temeljito zavožena“. Večkrat se je voz že spravljaj na pravi pot, ali le malo časa. Tako je Ilešič v „Pop.“ 1899, 194 dobro¹ opomnil, da „pravopis ne služi učenjaški zadovoljnosti, ampak praktični rabljivosti po vseh pokrajinah jezikovnega okrožja; v njem ne gre toliko za znanstveno pravilnost, kakor za edinstvo, zvočnost“.² Ali taki glasovi so bili le osamljeni in se niso slišali med bučnim hrumenjem. Dosledno pa se je vprašanja lotil s pravega stališča, s stališča rabe, prof. V. Bežek, ki je zajedno opravljal posel branitelja svojih sobojevnikov. Zdaj je šele prišla prava opozicija. Ako odvezamemo vse, kar je v njegovih člankih zgolj polemičnega — v kar se ne spuščam — dobimo vse drugačno podobo o načelih, po katerih se je treba lotiti pravopisnega vprašanja.³

3. Bežek se je izognil jezikoslovju, ni se zagrebel v slovansko vzajemnost in se je tudi previdno umikal dotiki z zadnjim — v vsakem oziru zadnjim — orožjem v tem boju, namreč prepiru, ali je „v“ lepoglasen ali ne. — Ozir

na navidezno lepoglasnost le slepi, dokazuje nič. Izvirni greh je tukaj storil že „Pravopis“ sam (§ 12) z že navadeno trditvijo, da „se spakuje, kdor . . . i čisto izgovarja“. Nasprotniki „Pravopisa“ pa so se lahko sklicevali že na Pohlinov zasmehljiv stavek: „Ti Špeva, kaj si počeva, ke se po vuži žvopotava“ in Perušek je (str. 27—28) „v“ — izreko zgrabil s še večjo drastiko („mav je požvampava“ itd.). Tudi Ilešič se je tuintam skliceval na „estetično“ stran („Pop.“ 1899, 226) in precej obširno Fr. Žnideršič „Zur Pfllege der sloven. Schriftsprache . . .“ str. 10—11. Žnideršič pa je prezrl, da smeh, ki ga je zbudilo v zagrebškem gledališču kranjsko narečje, ni veljal le onemu „v“ ali kaki drugi „gorenjski“ posebnosti kot taki, ampak splošno narečju; uspeh bi bil isti, ko bi se zavijalo po prleško ali — mažarsko ali pretirano čakavsko. Nasproti „olikanemu“ govoru doni vsako narečje, smešno če se nalašč ali „lomi“ ali govori z načelno doslednostjo; klasične, nedosežno smešne vzorce za to dobimo že pri starih Grkih, pri Aristofanu: hrupno so se smejali fini Atenci, ko je otepal na odru svojo grščino Skit, ali jo po svoje zavijal Megarec, Spartanec.¹

Da se vrnemo k slovenščini: alj se ne posmehuje, kdor je doma v Škofji Loki, Tržičanu, ta pa njemu in oba Kropčanu, vsi trije Dolenjcu, Štajercu in tako dalje brez konca? S tem smo se dotaknili principialnosti v tem vprašanju: Nobeden jezik, nobeno narečje ni absolutno niti blagoglasno niti grdo; tu odločuje le subjektivnost in individualnost; ljubljanski „barabi“ je gotovo njegova „barabščina“ najbolj všeč in Ogru se mažarščina zdi lepša kakor srbščina. Česar smo vajeni, to nam je lepo in navada vpliva često natihem tudi na sodbo znanstvenika. — Navada je nestalna; zato se zdi „avanje“ tistemu, ki se mu je privadil, „lepo“, — grdo pa onim, ki govore l. — Pa tudi objektivno je očitanje o nelepoglasnosti „avanja“ docela neutemeljeno. Ako je nelepoglasno reči „piščav“ (= piščal), tav (= tal),

¹ Na kratko tudi v „Zvonu“ 1899, 319; l. 1901 v „Pop.“ 300 je bilo že prepozno.

² Glede zvočnosti sem drugega mnenja; prim. nižje (štev. 3.)

³ Posebno „Zv.“ 1901, str. 396 id. (Proti njemu Štrekelj v oceni tega spisa v „D. i. S.“ istega leta, str. 572 idd.; tudi v ponatisku) in znova v „Zvonu“ 1902. (Zaščitnikoma . . . v novič v preudarek“. Jaz se v citatih oziram na ponatis.)

¹ Prim. zanimivo mesto v neki Kretschmerjevi razpravi v „Zeitschr. f. vergl. Sprachforsch.“ XXIX. 33 id. — Na isto stopinjo spadajo tudi Škrabčevi zgledi iz ruskega romana (Cvetje“ 1903).

„topu“ (= topel), „pisav“ (= pisal) . . . potem je tudi nelepoglasno reči: „piškav“ (oreh), „grintav“, „topu“ (dajalnik od top), „pisav“ (rodilnik množine od „pisava“) — Niti izreka „kobiva“, „biva“ (= bila) bi se ne smela imenovati „nelepoglasna“; saj se govori: „kladiva“ (kladivo), „biva“ (= stanuje) i. t. d. Na to nedoslednost je opozoril že Škrabec.

Razlog o „lepoglasnosti“ torej ne velja. Kakor je „elavcem“ vseč „elanje“, tako je „evavcem“ po godu „evanje“; Lekše trdi („D. i. S.“ I. str. 154) naravnost: „Izrekovanje l . . . je pa tudi nelepoglasno, večini smešno in (tu se je urezal, kakor ga je uredništvo kmalu poučilo. Op. pis.) se je javalne poslužuje kdo v resnobnem in olikanem govoru!“ — Vprašanje o lepoglasju bo rešeno tedaj, kadar se bo pri nas vseskozi tako govorilo kakor se piše. Tako se vračamo tudi od te strani k svojim početnim mislim; tudi tako pridemo, dokler se piše l, do izreke l.

4. Naš „pravopisni“ boj — boj za l — je pravzaprav obnovitev večje praske, koje bojišče je bil l. letnik „Doma in Sveta“. Ta praska je zanimiva zlasti zato, ker je že tedaj faktično zmago v praksi kljub jezikoslovnim razlogom dosegla izreka l. Od 10. strani dalje je namreč v navedenem letniku spisal V. S. prav dober, pregleden in trezen članek „Izgovarjanje končnice opisovalnega deležnika“. Ta spis se je odločil, „da je treba l pisati in tako tudi pravilno izgovarjati“ (str. 26); na str. 43. so skupno zbrani razlogi za izreko l; nas zanima najbolj potrditev dejstva, da je tedaj mnogo olikancev izgovarjalo l kot l tudi v opisovalnem deležniku. — Temu spisu je pridejal urednik, rajnki dr. Fr. Lampe, ki ni poznal ozkosrčnosti, opombo, ki zasluži, da jo postavljam izvlečkoma sem; pozabil jo je „Dom in Svet“ in prezrli so jo tudi sicer, dasi je v njej, če izvzamemo eno ali dve malenkosti, začrtana pot, po kateri naj napreduje naš pravopis in naše pravorečje. Glasl se (str. 43—44): „Glede tega sestavka (o izgovarjanju l-a) . . . povem naravnost, da se vjemam z načeli go-sp. pisatelja (torej za l! Op. pis.), akoravno mi je zelo v čislih veljava g. o. Škrabca, ki zagovarja nasprotno pravilo. Menim pač, da enako kakor jaz misli večina slovenskih govornikov in pisateljev. Lepo je, seveda, ako hoče biti učenjak do pičice dosleden, a prav v našem vprašanju je to nemogoče. (V nastopnem se obrača Lampe proti načelu, da bi se hotelo vedno tako pisati, kakor se govori; zgled za to — infinitiv — pa ni dobro izbran. Potem nadaljuje:) Ali ne moremo l-a

več izgovarjati? Lahko, kakor kaže skušnja! A (tako bi kdo ugovarjal. Op. pis.) zakaj bi se ne ravnali vsaj deloma po Srbih . . ., ki imajo svoj o namesto l-a? Ker ga že imajo v knjigi, naj ga imajo, a mi v knjigi nimamo „v“ ali kaj drugega (ampak l! Op. pis.) in v govoru smo nekako na razpotju; zakaj bi se ne poprijeli tega, kar je boljše in lažje? Onega l (l) seveda ne bomo več govorili kot nekdanj, ali naš l ga dobro nadomestuje. (Torej govorimo po pisavi! Op. pis.) Pozabiti pri tem ne smemo, da je naša pravda v praksi skoro že dognana: otroci se učijo v šoli izgovarjati l in tako mnogokrat tudi sami kaj lepo izgovarjajo. Ako otroci morejo, zakaj bi odrasli ne mogli? In kdo ima ono veljavo, da bi mogel v teh razmerah skoro že navadno ali vsaj privajeno izgovarjavo izpremeniti?“

Na to vprašanje gre le odgovor: „Nikdo“ in mi lahko opetovano pristavljamo: te veljave tudi ne more imeti in ne bo imel „Pravopis“. — Pri svojem mnenju je Lampe vztrajal kljub Lekšeto- vemu in drugih prizadevanju (Prim. „D. i. S.“ V. 558 id.) in pisal se je „bralec“ in izgovarjalo se je v javnosti „bil, dal“ v večjem in večjem do- segu. Pravda je bila torej že l. 1888. v praksi dognana za l in pri tem bo ostalo kljub resni epizodi iz l. 1898. in 1899.

VI.

Moja dolžnost je, da h koncu pristavim, kako si mislim nadaljnje poslovanje s „Pravo- pisom“. Prvič: z anketo ni nič, ki jo posebno Bežek priporočuje.¹ Škrabec si je upal odkrito- srčno povedati, kako bi bilo s takimi posveto- vanji; v 8. zvezku Cvetja (1903) pravi: „Kaj pra- vite, ke bi se tudi druga anketa, prav kaker perva (koje sad je „Pravopis“. Op. pis.), odločila za domačo, narodno izreko vbozega starca t (torej za „v“. Op. pis.), kar bi vže naprej vender ne smelo biti izključeno — ali bi se prof. Bežek in tovariši vdali tej drugi „anketi?“ Najberž pač ne! Sodim to sam po sebi. Tudi jaz se v nasprotnem primeru ne bi vdal“. — Nekako tako bi res bilo. — Pa ko bi se še res sklical tak pravopisni zbor, morali bi se pozvati kot izvedenci tudi „pisa- telji“ v ožjem pomenu in uredniki, morda celo korektorji, ne samo takozvani „veščaki“; ako pa bi se šlo za določitev kake izreke, bi morala priti pravzaprav vsa javnost k anketi! Komisija bi se morala nadalje omejiti le na objektivno

¹ „Zvon“ 1899, 454; 1901, 393; 1902 (Ponatis str. 14.) Perušek (str. 26) govori o „komisiji“.

konstatovanje; ker pa — zlasti zdaj — konstatuje vsak po svoje, se mi že zato zdi vsaka anketa neplodna.

Pa zadnji nemški pravopis je le sad take ankete! Da! Ali slušajmo, kako sodi veščak na tem polju, H. Lattmann („Zeitsch. f. d. Gymn. W.“ 1902, 631): „So wenig ein Kriegsrat nach Moltkes Darlegung jemals einen gescheiterten Kriegsplan fassen kann — ein Kopf muß die Entscheidung haben — so wenig kann aus Kommissionsberatungen eine vernünftige Orthographie hervorgehen. Ein Meisterwerk schafft eben nur ein Meister; ein solcher müßte gefunden werden. Was er böte, konnte man annehmen oder verwerfen; aber daß viele Köche den Brei verderben, haben die Rechtschreibungen von 1880 und 1902 bewiesen!“

To je dovolj jasno!

Tudi mi le pustimo odločitev enemu možu; tako pridemo vsaj do odločitve, dočim bi jo bilo od komisij pričakovati kdovekdaj. Če ta eden mož tudi v vsem ne pogodi pravega, ni škoda prevelika; če drugega ne, dobi se merilo za napredek. Če bi mi iskali takega „mojstra“, kakor ga zahteva Lattman, bi dobil večino glasov — to stoji — le Levec; ostale glasovnice bi bile ponajveč prazne . . . S svojim „Pravopisom“ je dovršil delo, ki ga v celoti moramo le hvaliti.² Vsem in stvari ustreči pa mu je bilo tem težje, ker je kot temperamenten pisatelj, na čegar sodbo je občinstvo vedno rado slušalo, v „Pravopisu“ pripuščal tuintam morda nehote preveč vpliva svoji osebnosti, smatrajoč to in to za pravo, kar se je njemu osebno zdelo pravo, sestavljalac pravopisa pa mora biti le fonograf in nič oseba!

Za prihodnji natisk „Pravopisa“, ki ga je treba čim preje, je najumestnejše 1.) da se izpusti vse, kar ne spada res v pravopis; 2.) da se slovar razširi ter vanj vdela to in ono pravilo; dobro bi bilo zbrati v „dodatku“ lastna imena; in 3.) da se ta slovar izda v posebni brošuri, ki bi stala le nekaj vinarjev, vse drugo pa pod starim naslovom ali kot „Pravila za slovensko pisavo“ tudi posebej brez slovarja. — Ker bi se slovarjev pokupovalo na tisoče, bi bilo mogoče, v njem hitreje, skoraj sproti zabeleževati nove besede in nove oblike. „Pravila“ pa bi bila bolj za ožje strokovnjake in bi se izpreminjala na podlagi obnavljajočega se slovarja; jasno je, da bi ne smela biti „državni zakon“.

² To priznava tudi Bežek, „Zvon“ 1899, 453.

Do popolnoma enotne pisave ne pridemo, saj vstajajo vedno novi problemi. To je povsod tako! Nekaj minut, preden sem začel pisati ta odstavek, sem imel v rokah dunajski dnevnik „Zeit“ s prilogo „Die pädagog. Zeit“ z dne 28. okt. 1903; tam piše nekdo, ki je o stvari dobro poučen, o novi nemški ortografiji, ki se še niti prav ohladila ni, sledeče besede (str. 14): „Von einer Einheitlichkeit der Schreibweisen im Deutschen kann somit nach diesen . . . herausgegriffenen Proben (prej je navajal nedoločnosti v novem pravopisu) wohl kaum mehr die Rede sein. Wir steuern vielmehr, wenn nicht bald verständige Abhilfe erfolgt, einem abermaligen orthographischen Partikularismus zu.“ — Torej kje je stalnost?¹

Tem laglje smo Slovenci mirne krvi, ker naš pravopis je brezdvomno kljub vsemu našemu zabavljanju izmed najdovršenejših, kar jih pozna svet. To se glasi domišljavo, a je res.

Hicinger je sestavil sledeči pogovor med Vodnikom in Čopom.

„Vodnik:

„Dobro hitijo naprej v izobraženju vrli Slovenci, vedno popravljajo bolj národni svoj pravopis“.

Čop:

„V tem se je bati samo, da se dost izučili ne bojo, ker se vračajo skoz le v abecedo nazaj!“

Ali zadnje večletno bojevanje ni bilo zaman. Nekako dobro se mi zdi, ko merim kupček slovstva, ki je plod tega boja. Ko izda Štrekelj v celoti svoje obširno delo, kjer se ni zbal nobenega problema, ko dovrši Škrabec svoje študije, ki jih je z obsežnim aparatom pričel z 8. številko „Cvetja“ 1903, bomo priklopivši, kar se je o stvari pisalo že doslej — od obeh strani — lahko izjavili z zadovoljstvom: naša veda je napredovala! To je vredno več kakor najdoslednejši pravopis. Pravopis je in bo napredoval **svojim** potem, naj se njemu v prilog še toliko in kar najduhovitejše, najznanstvenejše ali najgorečnejše piše — prej, zdaj in v bodočnosti! Podpiramo ga lahko v njegovem tiru, ali s tira spraviti ga ne moremo!²

¹ Da imajo tudi Rusi staro latentno in javno krizo v svojem pravopisu, izvemo lahko že iz „Archiva“ (n. pr. I. XXIV.).

² Vsi nekdanji bojevalci pa naj upoštevajo besede, ki jih navaja Škrabec v „Cv.“ 1903, 11: „Kann man denn nicht verschiedener Meinung sein, ohne sich gegenwärtig zu lassen und zu verachten?“

EWALD ARNDT: MOLITEV PRED IKONO.

NADA.

Roman. Spisala Zofka Jelovškova.

(Dalje.)

Bila je še tema, ko se je prebudila Nada. Oblekla se je tiho in odšla v kuhinjo, da pripravi zajutrak. Prišla je tudi stara postrežnica, zakurila v peči in vprašala, če bo še kaj potrebno. Nada jej je darovala nekaj stare materine obleke in jo poslala proč. Da imata oba z bratom še mnogo potov in da bosta obedovala kje v gostilni.

Ko se je vrnila v sobo, se je tudi brat že oblačil. Zdelo se jej je, da ga je sram, umikal se je njenim očem.

„Ali te boli glava?“ ga je vprašala prijazno. Ni jej prišlo na misel, delati mu očitke, nasprotno, čudila se je, da jo je tako malo presenetilo, da se je bil zvečer opijanil.

„Glava me ne boli, ali vesel se tudi nisem, lahko si misliš. Smešno je bilo in neumno, da sem šel pit. Človek kljubuje vsej tej sentimentalnosti, ki se nabira v njem, vsej tej obupnosti nad samim seboj, misli bogsivedikako je pogumen, če vso žalost malo poplakne z vinom! Če si jetičen, se lahko desetkrat izpljuneš, pa te bo še vedno dušilo v grlu!“

Izpil je kavo na dušek.

„Sploh pa si zaradi mene ne delaj težkega srca. Nisem slabši od sto drugih in godilo se mi ne bo dosti gorje, kakor se godi drugim, bodočim srednješolskim profesorjem širom naše avstrijske domovine. To je velika tolažba, dekle! In da imam želodec malo pokvarjen, to ni taka reč. Vsak ima nekaj. Poznam prijatelje in kolege, ki lazijo okrog doktorjev prav kakor jaz; eden ima oči unete, drugi je neurasteničen, ta ima jetra ali ledvice pokvarjene, oni trpi na večni malariji — in to vse gotovo ni na korist nekdanjim njihovim idealnim sanjam.“

Nada je molčala.

„Sploh sem pa velikanski norec in neznosna klepetulja“, je nadaljeval. — „Sinoči sem tudi govoril še bolj kakor pil. Veš, tam gori v Galiciji vedno molčim in če se razgovarjam, so to čisto drugačni pohlevni in ljubeznivi motivi, ki jih izpuščam iz sebe v razvedrilo svojih bližnjih in v lastno korist, da se prikupim lepemu spolu, nadebudnim dotam in njihovim vgllednim materam.“

Mahal je z rokami in naglašal besede, kakor slavnostni govornik, ki zija vanj polna dvorana.

Nadi je bilo hudo, zakaj zasmel se je strupeno, da jo je izpreletelo. Od njegove nekdanje vesele lahkomišljenosti ni ostalo niti sledu.

„Kaj večkrat piješ?“ ga je vprašala nehote. Zasmel se je.

„O ne, ljuba sestra! Ne privoščim si tega veselja niti vsake kvatre enkrat. Prehitro bi odžvižgal! In meni se še noče s tega dražestnega sveta. Saj veš, tisti, ki dolgo konec jemlje, se najbolj boji, da bi ga bilo res že enkrat konec. Sicer pa, draga moja, ti moram še nekaj reči, kar se menda tiče posebno tebe.“

Postavil se je pred njo in jo gledal napol posmehljivo, napol dobrohotno.

„Torej, kdo misliš, da me je spremil sinoči, da ne bi delal sramote spoštovanemu našemu imenu? . . . Gojko!“

Ni se mogla pomagati, da bi ne zarudela. Vendar je vprašala še dokaj trdno: „Kako pa je prišel Gojko zdaj v Ljubljano? Mislila sem, da je na Dunaju.“

„Zdaj je konec semestra, pa je prišel. Morda je prišel, da osebno posreduje pri starih zaradi cvenka. Slišim, da je precej divji. Punce pa kroki, ali osobito punce! Sicer ne samo tiste v kratkih krilih, — babe sploh. Slišim, da ima za francoske romane specialen talent. In pri vdovah ima salamensko srečo . . . Sploh pa ne zameri, da ga pri tebi opravljam . . . Ali si ga imela jako rada?“

Skočila je kvišku.

„Kaj si domišljaš?! Pusti me pri miru s temi rečmi! Ni čas za take marne! In tebi najmanj pristoja, da me mučiš s temi šalami!“

Dve solzi sta ji kanili na lice, ali dala bi bila ne vem kaj, da bi ju brat ne bil videl.

Prijel jo je za rame, njegov glas je postal mehek.

„Nikar se ne jezi, Nada! Morda sem res naredil neumnost, proti svoji volji. Vem, da si ga imela enkrat rada in ve ženske ste romantične. Od prve ljubezni vam vedno nekaj ostane. Tudi se mi je zdelo, ko me je včeraj Gojko vprašal po tebi, da je nekako zmeden. Jako mnogo je povpraševal po tebi; sicer jako pozorno, da bi jaz ničesar ne opazil, ali vendar nisem slep! Na Dunaju je bil sicer precejšen lahkoživec, toda

drugače je pošten fant. Saj ni greh, če bi se zopet videla. Prijatelji smo bili enkrat, in kaj bi bilo čudnega, da naju obišče, zdaj, ko nama je umrla mati in odpotujem jaz zopet gori v Galicijo. Saj se ne jeziš, kaj? Izpočetka se je branil, ko sem ga povabil, da naj pride; da bi tebi ne bilo prav in tako. Jaz pa sem mu kar dejal, naj me obišče danes ob štirih, da ne boš imela nič proti temu, saj nisi otrok. Ali se jeziš?*

„Ne jezim se, ne. Ako je bilo kaj med nama, je bilo vsega že davno konec. Ne bi rada, da bi se kaj domišljjal, kakor si jaz ničesar več ne domišljam. In potem, kaj bi bila jaz takemu, kakor je on?“

Hotela je še nekaj reči, a je obmolnila.

Potem sta z bratom odšla po opravilih.

Bila je jako nemirna ves dan. Ah, če bi ne bil brat pripovedoval, na kakšnem glasu je Gojko! Da bi bil molčal, da bi ničesar ne vedela! Kaj jo briga vse to, vse one unce, vdove in gospe, ki iz dolgočasja ljubkujejo z mladimi ljudmi! Brat pravi, da je bil vznemirjen, ko je govoril o njej, da je toliko povpraševal . . . Morda je vendar ni popolnoma pozabil. In oni prizor pri Savici?! Saj vendar ni sanjala! . . . Ali ako bi jo ljubil, bi ne hodil za drugimi . . . Ali morda so vse te povesti še od prej, od lanskega leta in še starejše? . . .

Srce ji je vzkipelo, vsa je bila vznemirjena, govorila je z glasnim, skoraj veselim glasom, oči so ji iskriale. Za trenutke je čisto pozabila na svojo črno obleko in da so ji včeraj pokopali mater. Zasmejala se je, začudeni pogledi, karajoče namrgodeni obrazi okrog nje so jo stregli . . . Oh, odkod prihajajo te misli, ta sladki, veseli nemir? Mati je umrla in brat je nesrečen. — Gojko je ne ljubi; kako bi jo ljubil? Lahkomišljene ženske so ga vplele v svoje mreže, lepe gospe, mlade vdove . . . Kako bi mislil nanjo, ki nima nič očarujočega na sebi, ki ne zna govoriti duhovito in metati žarečih pogledov . . . In niti neče! Vzravkala se je. Ne, s takimi ženskami ne bo tekmovala. In naj so krasne, bogate, duhovite! — Začutila je, da jih vse prezira in sovraži. Ah, ne, ne sovraži, — samo prezira. Čemu bi jih sovražila? Naj jih ljubi, naj, ta Gojko! Smešno, kdo ve, kaj si še domišlja. Da misli ona še nanj, da je še zaljubljena . . . Oh, ta brat, kdo ve, kaj je govoril? — Ali ne, brat ni tak. Tudi Miloš je ponosen in ne bi ponižal sestre pred človekom, ki ima bogvedikakšno grdo mnenje o ženskah.

Zdaj jo je zbolelo srce, da so ji stopile solze v oči, potem zopet ji je postalo hipno veselo in

mislila je, da bo danes popoldne jako lepa. Ima lepe lase, zlate — in lepo jih bo videti zdaj, ko je vsa v črnini, ko ima svoje velike, okrogle, naušnice, ki jih ji je kupil brat ravnokar in ki tako krasno pristojajo zlatim lasem . . . Sram je je bilo, ko se je zalotila na takih nečimernih mislih. Moj Bog, saj vendar ni brez čustva! Mati je umrla, včeraj je bil pogreb . . .

Že ob treh je bilo v sobi vse pospravljeno. Hotela je priti še kako nedeljo doli, da se z ono sorodnico natančneje dogovori, kaj bo z vsemi temi rečmi, kaj razda, kaj proda, shrani . . . Vendar ji je bilo težko, ko je sedela na starem divanu sama in ni niti ura tiktakala na steni, ker jo je bila pozabila naviti. V sobi je bilo že malo mraz; od jutra se je shladilo. Ali niti drv, niti premoga ni bilo doma in k sosedam Nada ni hotela hoditi prosit na posodo. Pripravila je špirit in vodo, da bi skuhala čaj, kadar prideta brat in Gojko. Da ne bo tako pusto in mrzlo. Poškropila je z vijoličnim parfumom po tleh, da bi pregnala oni čudni, starinski duh, ki vlada v tesnih, z razno šaro natlačenih sobah starih devic in vdov.

Postala je mirnejša.

„Včeraj so mi pokopali mater; ne bom pozabila dostojnosti.“

Poravnala si je obleko in pogladila lase, ki so se jej kodrali na sencih. Tudi črne okrogle naušnice je snela iz ušes. Bala se je vsake najmanjše koketnosti v tem trenutku. Pogledala se je v zrcalo in videla je tam blede, resen obraz, velike črne oči so bile žalostne ali mirne. Vsa veselost je izginila iz njenega srca, bilo jej je, kakor da je pravkar jokala in ta mirna otožnost ji je bila skoraj prijetna.

Na njeni mali žepni uri še ni bilo tri četrti na štiri, ko je zaslišala zunaj na hodniku stopinje. Niso bile bratove.

Obstala je sredi sobe, in v tistem trenutku je vstopil Gojko.

Njegov obraz je bil nenavadno resen.

Dala mu je roko, katero je on poljubil z velikim spoštovanjem.

„Včeraj sem izvedel, da ste pokopali mater. Ne bom delal praznih besed,“ — je rekel, drže njeno roko v svoji.

Ponudila mu je stol.

„Odpustite mi, da sem prišel prej, ali upal sem, da vas dobim samo doma . . . Rad bi govoril z vami med štirimi očmi . . . Ne tajim, mnogo sentimentalnosti je v tej moji želji. Rad imam one minole dni, ki so bili morda jako naivni ali celo smešni — a vendar tako krasni! Prišel sem k vam, kakor bi še enkrat obiskal vse one

lepe dni, k vam, ki ste toliko pomenila v mojem življenju. In škoda, da ne še več! Bil bi pač danes drugačen človek.“

Govoril je, kakor da je imel vse besede že dolgo pripravljene in kakor da hiti zdaj, da bi jih mogel izreči vse, kakor da se boji, da bi ga ne prekinila ona ali kaj drugega nepričakovanega.

„Gotovo ste slišali že mnogo slabega o meni ali pa še boste,“ je nadaljeval in se malo nasmehnil. „Vse je res! Toda nisem izmed onih, ki bi renomirali s svojimi slabostmi in včasih, kadar pomislim, kako lepo bi bilo lahko to moje življenje, mi je žal, da sem si ga izpridil. Ne vem, morda nisem pokvarjen človek, ampak samo slabič, ki proti svoji želji ne more iz blata, — ali to bi bilo še žalostnejše! Skratka, nerad bi, da bi me, Nada, obsodili tako, kakor me obsoja vsak drug. Smešno je to, ali dejal sem že, da sem sentimentalen, kadar se spomnim vas, Nada, in tiste najine prve ljubezni! Saj sem bil takrat res še jako zelen fant, ne tajim, ali kadar sem odkritosrčen in si priznavam, kako sem bil takrat srečen, kako sem čustvoval lepo, kakor ne bom nikoli več, — eh, takrat bi vse proklel od jeze in morda tudi od žalosti . . . Ali tako odkritosrčen, Nada, nisem bil mnogokrat v teh zadnjih letih — in morda tudi ne bom več.“

Nada je bila položila roke sklenjene na mizo in ga je tako poslušala mirno in molče. Njene velike temne oči so ga gledale resno in skoraj udano, srce se ji je stiskalo v nemi in boleči slutnji. Bila je mila in vzvišena obenem, ko jo je gledal tako pred seboj.

Spreletelo ga je ob misli: Pokaj sem pravzaprav prišel?! Saj je vse to tako smešno odveč! — ali ko je pogledal nanjo, mu ni bilo žal, da se ni ognil tem obenem mučnim in dragim trenutkom. V njenem obrazu, okrog resno stisnjenih ustnic in v teh njenih sklenjenih rokah, ki so blede ležale na mizi, je bilo toliko udanosti, a tudi prikriti boli, da je začutil, da ga ljubi Nada globoko in lepo. In zazdela se mu je ta njena ljubezen tako sveta in krasna, da ga je zbolelo v srcu in je moral pogledati proč. Zasmilila se mu je ta ljubezen, ki je ni bil vreden in ki je ni znal in ni mogel vračati, ki se je ni upal vzeti.

Bilo je tiho par trenutkov v sobi. Nada je odprla usta, kakor da bi hotela nekaj reči, ali samo odkašljala se je, kakor bi jo dušilo v grlu.

Dotaknil se je njenih rok.

„Nada, takrat pri Savici ste morda videli, da vas imam še rad. Zagorelo je bilo zopet v meni, in neka gosposka, ponosna volja me je bila prevzela: tvoja je, kdo bi ti jo mogel vzeti?!

Če bi bil šel tiste dni na Bled, bi vas bil objel, kjerkoli bi vas bil srečal, pred vsemi ljudmi. Zdelo se mi je, da imam pravico do tega, ki bi mi je ne kratil nihče, tudi vi ne. Vidite, jaz nisem premišljal, če vas smem ljubiti s tako ljubeznijo . . . Šel sem nazaj na Dunaj in živel sem, kakor sem živel prej. Ni posebno idealno tako življenje in včasih bi rekel, da brodim po blatu. Nič ni lepega v tem življenju. Kakor da je človek pijan. Prijetno je, veselo, ali ko se strezneš, gnusi se ti vse. A da bi pozabil ta gnus, se zopet opijaš, zopet in zopet . . . Mislim sem včasih na vas. Redkokdaj, pravim, zakaj ni prijetno misliti na vas. Boli to in peče. In tako sem spoznal, da vas ne smem ljubiti tako. Ne, kakor tiste dni potem, ko sem vas zopet videl pri Savici. Ožgala in oskrunila bi vas taka ljubezen. In potem, Nada, zdi se mi tudi, da bi ne imela obstanka . . . Nada, slišite nekaj vam povem: ljubim vas in zopet ne ljubim, prav nič! Ljubim vas, kakor se ljubijo krasni spomini, ki jih človek pozablja in oskrunja vsak hip; ljubim vas, kakor ljubi človek lepe ideale, ki jih zatajuje in onečašča vsak dan.“

Gledal je vstran, nekam skozi okno, ali njegove oči niso videle ničesar. Zardel je in sramoval se je. In čisto mehanično je govoril dalje.

„Čudno živim. Začelo se je kdovekako, nadaljevalo se je iz kljubovalnosti; češ: tako ni in ne bo, kakor si mislim, pa uničimo še to, kar bi bilo! — Pijem, zapravljam. In potem ženske! Eh, odpljunil bi si človek, ko se domisli, — ali ne more iz tega, drži se ga vsa ta smrdljiva nesnaga, zaslužnjuje ga, uničuje mu vso voljo . . .“

„Ali veste, zakaj sem zdaj, ob tem času, v Ljubljani? Zato, ker imam dolgove, ker moram imeti denar. Lagal bom očetu, ponižal se bom z vsako besedo, zakaj vsaka bo laž. In zakaj? Zato, da bom lahko plačal neki vdovi na Dunaju njeno ničvredno ljubezen, zato, da bom lahko poklonil tisti ženski lišpa, zlate uhane in svilene bluže, da bi me ljubila. Takšen sem. In kadar me zapodi, ker ji ne bom več zadosti dajal, si poiščem zopet drugo, enako ničvredno, kakor je ona in kakor sem jih imel pred njo.“

Vstal je in hodil po sobi.

„Od takrat, ko sem vas zopet videl pri Savici, sem mnogokrat mislil na vas. Od začetka lahkomišljeno in gosposko, kakor se spominja vrtnar svoje rože v vrtu, ki je lepa in ki jo ima rad, ki je v njegovi moči in ki jo lahko utrga kadarkoli. Uvenela bi na njegovem klobuku in cvet bi odpadel na cesto v prah. Ali kaj zato, lepa je in veselilo bi ga, imeti jo en dan za trakom na klobuku. Tako sem mislil v začetku,

Nada . . . Pozneje pa sem se spomnil, kako dober sem bil takrat, ko sem vas poljubil prvokrat in žal mi je bilo teh nekdanjih lepih spominov, da bi jih oskrunil. Hotel sem vas imeti tako rad, kakor sem vas imel rad pred leti, tako lepo in sveto. Hotel sem vas ljubiti tako, kakor vas je ljubil tisti študent, ki je bil z vami takrat pri Savici, da bi vas pogledal s takimi čistimi očmi, kakor vas je gledal on. Vesel sem bil, ko sem tako mislil. Vesel sem bil ves dan, ko sem sam hodil po dunajskem gozdu in mislil na vas in se mi je zdelo, kakor da se moje misli srečujejo z vašimi, ki so enako lepe. Ne vem, — slutil sem, da me imate radi, mene in nikogar drugega, da mi je bilo treba samo spomniti vas nase, da bi me, — da ste me zopet ljubili . . . Gosposke so bile te misli, ali lepe in sladke. In še zdaj včasih zamižim, pozabim na vse in mislim te lepe misli, kakor otrok, kadar zaspi in misli, da je vse res, kar se mu sanja lepega. Ali samo za hip se zamislim v te lepe misli, zakaj vem, da niso resnične, da so kakor pene, ki jih spuščajo otroci, da se blešče v solncu in se razprše

E. VERNE LEKONT: HERCEGOVKA.

tisti trenotek v nič. Še tisti dan, ko sem tako lepo mislil na vas, sam v dunajskem gozdu, sem sedel zvečer v nočni kavarni in plačeval ženskam likerje in vse kar so se izmislile. Dišale so po mošusu in poljubljale so me s svojimi pobarvanimi in plačanimi ustnicami, da sem pozabil na vas in na ljubezen, s katero sem vas hotel imeti tako lepo rad, kakor nekaj, ko sem bil še neumen in sem vas prvokrat poljubil na Šmarni gori v solncu nad meglo in so se vam razpleli lasje, kakor zlato ogrinjalo. Ali se še spominjate? . . . Kakor široko morje se je razgrinjala bela megla pod nama in veter se je igral ž njo, da se je izpreminjala srebrno. Vi ste bili tako lepi, kakor še nikoli poprej, in jaz sem vam rekel, da vas imam rad.“

Ustavil se je pred omaro in se zagledal v sliko na steni. Ali ni videl slike; njegove oči so gledale daleč nazaj v krasen, solnčni dan, ki je bil pravkar svež in čist vstal iz jutranje megle.

Ura na steni je udarila, in Gojko se je stresel, kakor da se je prebudil iz sanj.

„Ko sem šel danes semkaj, šel sem zato, ker sem hotel še enkrat pogledati tiste čase. Samo vas pogledam in vsi oni dnevi stoje pred menoj, vse lepe misli, ki sem jih mislil o vas. In potem sem hotel povedati vam, kakšen sem, da bi ne mislili več lepo name, ker tega ne zaslužujem. Lahko bi se vam danes mnogo nalagal. Samo iz srca bi vzel vse, kar čutim in dal bi vam; lepo bi bilo in verjeli bi mi. Jaz sam bi verjel, danes bi verjel in še jutri morda, potem pa bi pozabil na vas in na vse lepo, kar bi vam povedal, vse moje besede bi se izpremenile v laž; oskrunil bi jih, oskrunil spomin na vas, obljube, vse lepe upe, vse . . . A tega nečem! Lepe besede mi silijo na ustnice, rad bi vam jih rekel, Nada. Ali molčati moram, ker se poznam . . . Ne smem jih izreči. Vem, vreden sem zaničevanja, slabič, kakor sem, ki se ne upa delati obljub, ker se boji in naprej ve, da jih ne izpolni.“

Hodil je semtertja, zamišljen in kakor odsoten. Odbežale so misli v lepe sanje, in Gojko je zamižal, da bi jih ne motil. Naj hodijo po lepih potih, katerih ne ugleda nikoli v resnici! — Bolelo ga je v srcu, a bilo je obenem lepo in krasno.

Pristopil je k Nadi in pritisnil njeno glavo za hip na svoje prsi. Gledala je kvišku k njemu, in dve solzi sta se ji utrnili iz oči. Pogladi jo je po laseh in odstopil. Ni je poljubil . . .

Potem pa je prišel Nadin brat, Miloš, in govorili so navadne reči.

(Konec II. dela).

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

Anton Aškerc: Četrti zbornik poezij. Izdala in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1904. Str. 247. Cena 3K 50 h. Naš najodličnejši epik je hkratu tudi najplodovitejši slovenski poet. V dobi 13 let je izšlo troje Aškerčevih zbornikov poezij, pravljičica „Zlatorog“, troje dramatskih študij in dvoje obširnih potopisov. Razen tega je izdal Aškerc v „Ruski antologiji“ veliko število svojih krasnih prevodov in je vrhu vsega še našel časa za mnogo člankov, študij in kritik, ki so raztreseni po raznih letnikih „Lj. Zvona“ in „Sl. Naroda.“ Poet, dramatik, essayist in kritik je Aškerc v naši literaturi in povsod je ista krepka individualnost silnega temperamenta, širokega obzorja in modernega svetovnega naziranja. Ako se govori in piše o najboljših književnikih, imenuje se poleg Prešerna in Gregorčiča vselej takoj Anton Aškerc. Ta izredni mož je v prvi vrsti zanesel našo literaturo v široki svet, pod njegovo zastavo je zletela naša moderna tja gor med Švede, Ruse in med Čehe, pa tja med Srbe in Hrvate. In sedaj je izdal Aškerc novo bogato knjigo epskih in lirskih poezij, ki izpregovorimo o njej obširnejše prihodnjic. Četrti zbornik poezij je razdeljen v 4 oddelke: I. oddelek obsega lirske poezije in dvoje prigodnih spevov; II. iz popotnega dnevnika; III. razne, večinom iz zgodovine — tudi sočasne — zajete romance in balade; IV. Rapsodija bolgarskega goslarja. Nove so v tem zborniku sledeče balade in romance: „Poslednji akord“, „Kohinur“, „Hafis in poulična mladež“, „Ahasverjev tempel“, „Po bitvi na Beli gori“ in „Budha in Sariputta“. Priporočila Aškerčevim knjigam nikoli ni bilo treba!

Fridolin Kaučič: Jurij Vega. Predavanje. 23. str. Čisti dobiček je namenjen Vegovemu spomeniku v Ljubljani. Založila posojilnica in hranilnica v Moravčah. Tiskala tiskarna Dragotina Hribarja v Ljubljani 1904. Cena 20 v. Stotnik pisatelj Kaučič, ki si je pridobil za poznanje biografije slavnega slovenskega junaka Vege posebne zasluge ter se je samo njemu zahvaliti, da se postavi Vegi spomenik v Ljubljani, je izdal sedaj popularno pisan životopis Vege. Spis seznanjati tudi najširše slovenske sloje s svetovno slavnim učenjakom iz ponižne kmetiške kočice v Zagorici pri Moravčah. Knjižice bi zlasti ne smela pogrešati nobena šolarska knjižnica ter je sploh storiti vse, da se razširi med ves slovenski narod. Spoznavajmo svoje slavne sinove, potem bo utemeljena tista pesem, ki poje: „S p o n o s o m reči smem: Slovenec sem!“

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaja zgodovinsko društvo v Mariboru. Urejuje Anton Kaspert. 1. letnik. Dne 28. majnika je minilo leto, kar se je v Mariboru ustanovilo „Zgodovinsko društvo“, in ob obletnici je stopilo v javnost s svojim glasilom, v kateri hoče pojasnjevati prošlost Južne Štajerske, gojiti slovensko narodopisje, zgodovino slovenskega slovstva, slovensko jezikoslovje itd. „Časopis za zgodovino in narodopisje“ dobé redni udje brezplačno. Za neude je cena listu 6 K. Obseg lista bo odvisen od gmotne in duševne podpore. Iz vsebine 1. štev. navajamo: Razprave: 1. Kaspert A.: O podelitvi deželnega maršalstva na Štajerskem l. 1560. 2. Štrekelj K. dr.: Slovensko cesarsko odločilo iz l. 1675. 3. Kovačič Fr.: V spomin Mateju Slekovcu. 4. Štrekelj K. dr.: Prispevki k poznavanju slovenskih krajevnih imen po

nemškem Stajerju l. Mala izvestja: 1. Kaspert A.: Pismo generala Gedeona Lavdona iz tabora pri Ršavi dné 14. novembra 1789. 2. Kovačič Fr.: Na Prekmurskem najden rimski denar. 3. Stegenšek A.: Prerisek na steklu iz Dürerjevega „Marijinega življenja“. 4. Kovačič Fr.: Izkopavanja na Slovenskem Štajerskem l. 1903. 5. Kovačič Fr.: Polstoletni jubilej češke arheologije. Književna poročila. Društvena poročila.

Rojaki, pokažimo, da vemo ceniti prošlost svojega naroda in svoje domovine ter da smo sposobni tudi v znanstvu tekmovali z drugimi, srečnejšimi narodi! Ne prezirimo visoke ideje, ki jo zastopa „Zgodovinsko društvo“!

Rusko japonska vojna. Založila in izdala knjigarna Antona Turka v Ljubljani. Cena zvezkom a 30 h. Sočutje z ruskim narodom in občudovanje ruskih junaštev v vojni z Japonsko se kaže med Slovenci tudi v literaturi. A. Turk je začel v nedoločenih rokih izdajati opise najzanimivejših dogodkov z rusko-japonskega bojišča ter je knjižicam oskrbel tudi primerne ilustracije. Doslej so izšli 4 zvezki, ki so pisani z gorko simpatijo za bratski ruski narod. Pri vsej odkriti tendenčnosti pa pisatelj, Dominicus, vendar tudi Japoncev ne slika kakor barbarske poljudi, nego uporablja poleg nemških tudi japonske vire. Tako je njegovo pripovedovanje kolikortoliko objektivno, vseskoz pa zanimivo in globoko. Da so najnovejša poročila nekatere njegove trditve že ovrgla, je razumljivo.

Vojska na Daljnem Vztoku. Vreja dr. E. Lampe. Založba „Doma in Sveta“. Izhaja dvakrat na mesec. Cena 20 h. — Na Ruskem je začel začetkom vojne z Japonci izhajati senzacionalen roman, ki se godi na sedanjem bojnem ozemlju. Pisatelj nadaljuje svoj roman sporedno z vrščimi se vojnimi dogodki ter se razvija dejanje čisto na podlagi sočasnih poročil. V njem nastopajo ruski in japonski generali in žurnalisti ter razne osebe, ki čitamo o njih v dnevnih listih. Roman ima torej uprav fin-de-sièclesko aktualnost, ideja je zlata vredna in gotovo tudi zlatonosna. Izvestno je mogel pisatelj izvrstno uporabiti že dosedanje „efektne“ prizore v lukah Čemulpo in Port-Arthur — potop Petropavlovka — smrt junaka Makarova in Vereščagina ter strašni boj ob reki Yalu. Za velezanimiv razplet romana skrbi torej vojna sama, in pisatelju je treba le nekoliko fantazije in sloga, da spisuje roman, za katerega se vse trga. Več takih romanov je začelo izhajati tudi na Japonskem. Nečesa sličnega se je lotil dr. E. Lampe, ki je začel izdajati v zvezkih pod gorenjim naslovom natančen popis vojne med Rusi in Japonci „po najzanesljivejših virih“, po popisih „očividcev“ in ruskih častnikov. V koliko bo uporabljal dr. E. Lampe tudi japonske vire, ni povedano. Spekulacija ni slaba in obnese se brez dvoma. 1. zvezek popisuje začetek vojne in prve spopade ruskega in japonskega brodovja. Že iz tega zvezka posnemamo, da stoji pisatelj z vso dušo na slovanskem stališču ter da gleda na Japonce skozi najostrejše rusko steklo. Želimo pa, da izkuša postati objektivni ter da poda ne le o bratih Rusih, nego tudi o Japoncih docela resnično sliko. Zato bi bilo umestno, da vrstni stvaren popis ruske in japonske kulture in velikega napredka, ki sta ga dosegla mogočna Ruska in mala Japonska v zadnjih desetletjih na vseh poljih. Tudi proti sovražniku Slovanov moramo biti pravični in resnicoljubni, sicer slepimo le sebe in svoj narod. Koliko škode donaša tako slepljenje, kaže baš ta vojna! Knjiga je bogato ilustrirana. T.

Letopis Slovenske Matice za l. 1903. Uredil Evgen L. a. h. — Člani „Sl. M.“ te brošurice navadno ne čitajo, dasi je vsako leto iznova jako zanimiva in podučna, vrhu tega pa sestavljena z neko vzorno vestnostjo in minuciozno natančnostjo, ki človeku imponira. Ta drobna knjižica predstavlja sad ogromnega dela, ki ga vrši leto za letom tiho in nevidno najmarljivejši društveni faktor — tajnik L. a. h. Ako se natanko pregleda opisano društveno delovanje, se vidi iz te knjižice, da je tajnik L. a. h. alfa in omega vsega internega delovanja „Sl. M.“, da je ta tajnik ne le motorna sila nego tudi — recimo — stroj vse uprave . . . Kaj pa odbor? Tudi odbor dela. Od 1. marca 1903. — 29. februarja 1904., torej v 13 mesecih, je imel odbor 3 seje; razen tega so se nekateri odborniki vdeleževali raznih pogrebov in slavnosti ter so pregledovali in potrjali četrto tajnikovih zapisnikov. Na str. 8. čitamo dalje, da je imel odbor „dolg razgovor“ o knjižnem programu, tako da jako obžalujemo, da niso navedeni vsaj glavni principi, po katerih se sestavljajo ti zanimivi programi, saj bi iz njih izvedeli kritiki marsikaj navodilnega. In končno je odbor „odobril“ založne cene knjig in častno nagrado Iv. Cankarju za povest „Na klancu“, „nakazal“ nagrade urednikom in korektorjem knjig ter se je „pripravil za obč. zbor“. Vse to v 3 sejah! To je velikansko, zlasti še, če čitamo na str. 12., da se je v teh 3 sejah določil knjižni program kar za dve društveni leti, za 1902. in 1903. Toda tudi odseka delujeta: knjižni odsek je imel v 13 mesecih 2 seji, gospodarski odsek pa — nobene. In sad tega delovanja je 12 novih knjig in — neverjetno! — 141 manj članov. Ta odpadec članov motivira odbor z razporom, ki je nastal l. 1902. zaradi dr. Štrekljeve knjige „Narodne pesmi“; žal, da ne pove, ali so odpadli prijatelji ali nasprotniki te knjige. Menda so bili prvi . . . Toda bojimo se, da jih odpače za l. 1904. zopet nekaj, dasi smo dobili letos prav krasen in obsežen 7. snopič Štrekljeve knjige. Tudi letošnje društvene knjige namreč večini članov ne bodo zadoščale, saj je med 5 knjigami najdrobnejša edina leposlovna „Knezova knjižnica“, katere prva polovica pa tudi 2/3 članov ne bo ugajala. Potopisna Lavtižarjeva knjiga „Pri Jugoslovanih“ zasluži vse priznanje ter je tudi ilustrativno lepo opremljena, toda, žal, ne motimo se, ako trdimo, da ne najde toliko čitateljev, kakor jih pričakuje. V „Zborniku znanstvenih in poučnih spisov“ bo zanimal maso članov edini Žigonov članek, „Slovenske bibliografije“ pa sploh ni smatrati berilom. Ostaja le še dr. Štrekljeva knjiga narodnih pesmi, ki — dasi znanstveno sestavljena — pač razveseli vsakogar, tako da bo od srca zahvalen uredniku in društvu. Nihče ne ugovarja, da je sila težko zadovoljiti vse člane ter da ima Matični odbor res izredno težko nalogo, saj primanjkuje sploh rokopisov in izvirmih pisateljev. Toda resnica je, da je iskati krivde vedno večji literarni suši v Matičnih knjigah pri odborovih — knjižnih programih. O kakem velikem programu, ki bi bil za leta in leta podlaga vsemu literarnemu delovanju društva, sploh ni več ne sluha ne duha. Živimo le od slučaja! Hrvatska Matica ima v kritikih hude nasprotnike, a mi bi kovali svojo Matico v zlato in ji peli himne, ako bi imela hrvatski program! Posnemajte jo vsaj, za Boga, če že ne morete v 3 sejah sestaviti svojega programa; izdajajte v prevodih slavne slovenske in tuje romane, povesti in drame, za katere se bo večina članov trgala; izdajajte poleg znamenitih znanstvenih knjig izbrana dela domačih leposlovnih in poljudnoznanstvenih pisateljev, da se razširijo cenejše in v mnogoštevilnejših iztiskih, kakor doslej po dragih knjigotržnih založnikih! Knjižni odsek, odpri oči, ozri se po svetu, pa zbiraj se v 13 mesecih — ne 2 krat — nego 13 krat, in člani bodo pristopali, ne pa odpadali! Saj kažejo dosedanji sadovi,

da vse društveno delovanje ne sme bremeniti le preobloženega predsednika, tajnika in blagajnika, dasi so požrtvovalni do skrajnosti! Odborništvo ne sme biti le častno mesto, nego požrtvovalno delovanje! Kdor pa noče ali ne more delati, naj se ne daje voliti vedno in vedno iznova! Čemu ima Matica 40 odbornikov, ako jih dela kvečjemu 10?! — Saj „Slovenska Matica“ menda ni — „akademija nesmrtnikov“?! Dajte Matici delavnih, agilnih, iniciativnih odbornikov, ki ustvarijo društvu knjižni načrt, in naš edini literarni zavod se hitro dvigne na ugledu in številu svojih članov! Ako pa se bo smatrala še nadalje vsaka odkritosrčna in premišljena, iz ljubezni do Matice in slovenske književnosti izvirajoča kritika za žaljenje in škodoželjno rovanje, potem, gospoda, bo tudi „Letopis“ izkazoval še vbodoče po 3 odborove in po 2 odsekovi seji na 13 mesecev ter prav na koncu v skritem kotičku za društvo žalostno in za slovenski narod sramotno odpadanje — odpadanje — odpadanje . . .

Matičar.

Vj. Klaić. Slike iz slavenske povjesti. U Zagrebu. Izdala „Mat. Hrv.“ 1903.

Klaić ima redek dar, da združuje objektivno točnost z gorko oduševljenostjo, zgodovinsko resničnost s pisateljsko spretnostjo. Zato lahko že od kraja pričakujemo, da bodo spisi, ki jih naslavja Klaić sam kot „slike“, užitni in plodoviti.

Pa še v nekem drugem, zunanem oziru ima ta knjiga tako važnost, da bi naj postala tipična. Kakor nam pisatelj sam pravi v predgovoru, so v tej knjigi zbrani le nekateri njegovi članki — vsega skupaj jih je 21 — ki so izšli tekom dolgih let ob primernih prilikah v „Vienču“. To bi naj postalo tipično, pravim, in mislim pri tem posebno na naše razmere. Koliko člankov je raztresenih po listih, kjer počivajo pozabljeni; tako se poizgubi mnogo dobrega in slovstveni zgodovinar dobi vtisk, kakor bi imeli mi le članke in nič pisateljev. Zato je kaj dobro, če se članki zberó v knjige; v leposlovju se to pač deloma godi, ali premalo. Tu se razprostira široko polje za Slov. Matico; Matica Hrv.“ objavlja dosledno razne zbrane in izbrane spise in ohranjuje tako v spominu, kar bi sicer padlo v morje pozabnosti.

S strogo kritičnega stališča ne bomo pretehtovali Klaićevih „Slik“; saj pravi sam: „Te moje črtice niso . . . nikaki učeni, sistematični članki“, toliko pa seveda smemo od njih zahtevati, da ne razširjajo naravnost napačnih trditvev. V tem oziru se seveda smemo na Klaića zanašati; glede na tendenco so pač tuintam dogodki postavljeni v nekoliko enostransko luč in so sence razdeljene glede na posebni namen; ali priznati se mora, da pisatelj ni zašel čez dovoljeno mejo. Dober zgled za to je članek „Petar Veliki“. — Sestavki so vrejeni kronološko in obsegajo velikansko dobo sem od začetka slovenske državljanske zgodovine („Priča o Čehu, Lehu i Mehu“) do imenitne hrvaške požrtvovalnosti v saboru „prvih dana srpnja 1848“. Zastopani so posredno ali neposredno vsi slovenski narodi, najmanj Čehi, najbolj seveda Hrvatje. Oblika se ravna po vsebini; tu več historične strogosti (jako zanimiv članek „Kosovo!“), drugod več romantike, nekateri so daljši, drugi čisto kratki, v nekaterih govore le viri (n. pr. edini sestavek, ki se tiče Slovencev: „Slava na Gosposvet-skom polju“, pri drugih stopa pisatelj bolj v ospredje. Vse to dela knjigo zanimivo in poraja v nas tisto prijetno čustvo sigurnosti, ki nas navdaja, če nas vodi vodnik, ki so mu dobro znana pota in ki vrhu tega zna vse oživljati. Kar izvemo iz knjige, nam ni novo (vendar opozarjam na sliko „Hrvatska straža u Španiji“) ali tudi po znanih potih se izprehajamo radi in morda najrajši, ako nam kdo trga tako

prijazno rožice in nam odkriva v neopaženih zatišjih skrite zaklade. Na str. 16 se je pozabilo popraviti: „u doba narodnoga preporeda v prvj polovici našega (? 20?) stoljeća“

Dr. Jos. Tominšek.

Milan Šenoa: Ban Pavao. Historijska drama u pet činova (8 slika). U Zagrebu 1903. Izdala „Matica Hrvatska“: Zabavna knjižnica. Svezak CCLXXI—II. V zadnji dobi prevladuje v hrvatski dramatici historizem. Dr. Tresić-Pavičić, dr. Stjepan pl. Miletić, Evg. Tomić i. dr. so napisali že celo vrsto zgodovinskih dram. Tudi Milan Šenoa, sin slavnega romanopisca Avgusta Šenoe, se je poizkusil v tem žanru. Doselej je spisal nekaj finih modernih novel in duhovito literarno-zgodovinsko komedijo „Kako vam drago“. Velike zgodovinske drame pisati pa je težka stvar in nehvaležno je imeti za svoje prednike Shakespearja, Goetheja in Schillerja. Tu še ni dovolj, ako se historičen dogodek dramatizira tako, da imamo pred sabo vrsto dejanj in nebroj prizorov, v katerih se ljubi in mori, pije, pleše in junaško govori ter paradno koraka; specialen zgodovinski slučaj je treba generalizovati tako, da se čita in vidi tako, da je pred nami živ ter zanimiv za ves narod ali celo za ves svet. „Ban Pavao“ ni jedinstvena zgodovinska drama z živim, stopnjevanim dejanjem in z izrazitimi značaji, nego dramatisirana kronika z nepotrebnimi slikami in nebrojem blelih oseb. Pisatelj se ni vglobil ter ni izrazil duha in teženj tiste dobe XIII. veka, nego je ostal na površini ter je zvaril le detajle pod skupen naslov. Konglomerat epizod! Drama ni vlita iz enega kalupa, zato pa iz drame ne prehaja na gledalca tista moč umetnosti, ki prisili vsakogar, da veruje v možnost onega, kar se dogaja na odru ter da živi vsaj par ur v času in z ljudmi XIII. veka. „Ban Pavao“ je literatura, a ne resnično življenje. Ker ima drama poleg tega več tehničnih nedostatkov, malo dejanja, preveč epskih širin, ponavljanj istih momentov ter je motivacija marsikje nedostatna, zato „Ban Pavao“ na odru ni dosegel vtiska, ki ga je sicer simpatični autor nameraval doseči.

n. r.

M. Dežman-Ivanov: Protiv struje. Cijena 2 K. Dionička tiskara u Zagrebu. 136 str. — Dr. Milivoj Dežmann, mlad zagrebški zdravnik, je od 1. 1894. nadalje organizator hrvatskega modernega gibanja v slovstvu in umetnosti, glasnik, interpret in prvobornik hrvatske moderne struje. Duhovitost, jeklena energija in agilna bojevitost, združene s temeljito izobrazbo v evropski literaturi in umetnosti, so ga za to eksponirano mesto vsestransko usposobile; — uspehi pa, ki jih je dosegel proti mogočnim starougladnim konservativnim in reakcionarnim nasprotnikom, so dokazali hrvatskemu narodu, da so bile Dežmanove tendence prave, lepe in hasnovite. Hrvatska moderna obrazovalna umetnost, za katero se je boril Ivanov proti lastnim rojakom, je danes vseobčno priznana ter zavzema odlično mesto na evropskih umetniških forih; hrvatska moderna novela in poezija pa stojita na vrhuncu sočasne literature. Brezkrvni šablonski idealizem in limonadna romantika sta se umaknila modernemu psihološkemu realizmu in impresionizmu, tako da so krenili celo starejši literati za mladino, sledeč ji v duhu in tehniki. To je zasluga Dežmanovih neštetihi kritičnopolemičnih in estetičnih člankov ter razprav, s katerimi je vzgojil celo vrsto mladih talentov in jih krenil v smer, ki je modernemu estetičnemu okusu, modernemu mišljenju in čustvovanju najprikladnejša. Kot urednik „Hrvatskega salona“, „Život“ in „Vienca“ ter kot literarni kritik in gledališki poročevalec je globoko vplival na novo generacijo hrvatskih slikarjev, kiparjev, pisateljev in igralcev, nekaj hrvatski Muther in Bahr-Burckhardt v eni osobi! — Dežman pa je tudi samo-

stojno ustvarjajoč umetnik; spisal je več novel, troje dram („Rasulo“, „Vir“, Kneginja Jelena“) ter dramatisacijo Šenoinega romana „Zlatarevo zlato“. Zlasti z zadnjim delom, z dramatisacijo, je dosegel na odru v Zagrebu najslajnejši in najtrajnejši uspeh. Tudi tu se je pokazalo, kje naj iščejo hrvatski dramatici sujete svojim delom! Ne historičnih, patetičnodeklamujućih marijonet, nego žive, resnične karakterje iz srede narodnega življenja je postavil Dežman v svoji samostojno izvršeni dramatisaciji na oder ter žel s to krasno dramo vseobčnega priznanja! Tako je postal Dežman torej tudi na dramatičnih tleh kažiopot sedanji generaciji hrvatskih dramatikov. Da je dr. Dežman zaradi teh svojih uspehov trn v očeh vseh konservativnih in reakcionarnih krogov Hrvatske, je razumljivo. Malokdo pozna toliko principialnih nasprotnikov v svoji domovini kakor Ivanov. Toda velika drevesa imajo vedno široko senco, in najslabše sadje ni, ki ga s slastjo grizejo ose in sršeni! — Nedavno je izdal zbornik novel in črtic pod naslovom „Protiv struje“, beletristične umotvorčke, ki so nastali v dobi 1894—1904. Vvodom čitamo programatični članek k „Hrvatskemu salonu“ iz 1. 1898. Vredno bi ga bilo ponatisniti vsega v prevodu, a naj podamo tu le par stavkov: „... Svi smo bili sinovi svojih otaca a kao individui — nišnice... Oduševljali smo se za nazore, u koje nijesmo vjerovali... Na našu želju, da izrazimo naše misli, naše dvojbe, da shvativši narodne potrebe iskreno udesimo svoj rad, odgovorili su sa svih strana sa navalom... Proglasili su nas odmetnicima, izdajicama... Naša iskrenost smatrala se drzovitošču, naša želja za napretkom revolucionaršču, naša borba protiv zatajivanja svemogućih mana, nemoralom. Istina jest, mi se nijesmo slagali u svem sa našim starijima. Novo doba, nove misli... Sve u svoje vrijeme. A mi držimo, da je vrijeme romantizma, idealizma, naturalizma i svih ostalih škola prošlo... Moderna nije stanovita škola i stanoviti stil u umjetnosti. Moderni pokret je borba individua za slobodu. Moderni umjetnik ne pripada nijednoj školi. Moderna mrzi epigonstvo — ona hoće da ljudi živu u sadašnjosti, da se oslone na svoju dušu, da svojim djelima dađu pečat svoje osobe... Moderna nastoji obuhvatiti cijelog čovjeka, ona teži za sintezom idealizma i realizma, ona hoće da nadje sredstvo, kojim bi čovjek najbolje i najljepše mogao izraziti svoje biće i zadovoljiti svojim pozivu. Ona ne otklanja nijedan osjećaj, nijednu misao, jer se bori za prava pojedinca, kao što i zahtjeva od pojedinca: da bude svoj... Narodu se ne koristi po nikakvim pravilima, receptu, šablona, nego tim, da mu se posveti sav rad... Ta mednarodni program moderne vsakega posameznega naroda je vršil Dežman tudi kot beletrist, in izraža ga odkrito že naslov njegove knjige. Pisatelj jo je razdelil v troje razdelkov, ki so hkratu značilni za razvoj moderne literarne šole. Prvi obsega 3 novelete v slogu pozitivnega realizma („Kraljica“, „Iz dnevnika“, „Dorica se zabavlja“); drugi ima 4 male psihološke študije („Ispovijed“, „Ljubav“, „Iz samoće“, „Suton“); tretji 3 simbolistične, novoromantično „ubrane“ sličice („Okovi“, „Nijem je svemir“, „Ahriman“) z vvodom, v katerem izraža cilje najnovejše, „dekadentne“ literarne smeri. Nakratko bi označili njegovo literarno osebnost takole: Dežman je idealističen realist fine psihologije in impresionistične tehnike, individualist najčistejše vrste, eleganten pripovedač mojstrskega sloga in uprav melodičnokrasnega jezika. Našemu — individualnemu! — okusu prijata vsestransko najbolj prva dva razdelka, ker sta najiskrenejša izliva Ivanove umetnosti. Želimo, da bi našel tudi med Slovenci mnogo poznavalce in čestilcev!

F. Gv.

† **Evgen Kumičić.** Hrvatska literatura je izgubila jednega izmed najboljših in najuglednejših talentov — Kumičića. Malokateri hrvatskih pisateljev je znan Slovencem tako natančno in malokateri uživa toliko spoštovanja, kakor pokojni Kumičić. Rojen je bil 11. jan. 1850. l. v Beršci na vzhodni istrski obali. Gimnazijo je obiskoval na Reki, v Kopru in v Zadru, vseučilišče v Pragi in na Dunaju. Študiral je filozofijo. L. 1874. je učil na spletskem gimnaziju logiko in psihologijo. Potem pa je živel nekaj let v Parizu in v Italiji, kjer se je naučil obeh jezikov. L. 1878. je moral v vojno v Bosni ter je opisal svoje doživljanje v povesti „Pod puškom“ (1886). L. 1879. je postal profesor na zagrebški realki, kjer je do l. 1884. poučeval zgodovino, filozofijo, francoščino in italijanščino. Toda državno službovanje mu ni ugajalo in postal je neodvisen literat in politik. Spočetka je pisal pod pseudonimom Jenio Sisolški. Prvo njegovo literarno delo „Spljet i Pariz“ je izšlo l. 1875, potem pa so sledili romani in novele skoraj vsako leto: „Olga i Lina“ in „Jelkin bosiljak“ (1881), „Neobični ljudi“ in „Primorci“ (1882), „Začudjeni svatovi“ (1883), „Gospodja Sabina“ (1884), „Pod puškom“ (1886), „Preko mora“, „Teodora“ in „Saveznice“ (1889), „Otrovana srca“ (1890), „Mladost ludost“ (1891), „Urota Zrinjsko-Frankopanska“ (1893), „Pobijeljeni grobovi“ (1896) i. dr. Poleg tega je spisal drame: „Sestre“ („Poslovi“ — 1890 oz. 1898), „Obiteljska tajna“ (1891) in „Petar Zrinjski“ (1899). Kumičić je bil torej izredno plodovit pisatelj. A napisal bi bil še več krasnih del, ako bi se ne bil udal politiki in žurnalistiki. Bil je opetovano dežel. poslanec in več let predsednik Starčevićanske stranke prava, idealen rodoljub in fanatičen opozicionalec madjaronske vlade. Ker je bil izboren govornik, je imel v saboru in med narodom velik ugled. Kot pisatelj je bil Kumičić pozitiven realist, modernist

† EVGEN KUMIČIĆ.

francoske šole; njegovi spisi imajo vedno socialnokritično ali patriotsko tendenco. Njegov elegantni slog je kazal, da se je učil pri Francozih in Italijanih, njegov silni temperament in plameneče rodoljubje pa je izdajalo Primorca. Pisal je klasično hrvaščino, ki se sliši kakor glasba. Ker je imel mnogo humora, blestečo duhovitost, plastično izrazitost sloga, žarkost čustva in moderno naziranje o svetovnih vprašanjih, ostanejo Kumičićeva dela trajna last hrvatske literature, katero je pomagal dvigniti na visoko stopinjo. Njegova dela so prevedena v slovenski, češki, poljski in nemški jezik. G.

Grof Leo Tolstoj: Junaštva v vojni. Rusko-japonska vojna je potisnila Tolstemu v roke pero, da piše o junaštvih v vojni, ki morejo v srcu kulturnega človeka vzbujati le grozo, v duši pa stud in obsodbo. Tolstoj obsoja vojno s stališča filozofa, ki vidi v njej le ostanek barbarizma, bestialnosti in brutalnosti.

A. Kuprin. Že pred desetimi leti je začel pisateljovati mlad moskovski kadet A. Kuprin, a njegovi prvenci niso obrnili takoj pozornosti nase. Šele v poslednjih letih se je razvil Kuprin, ki je pustil medtem vojaški stan ter se posvetil popolnoma žurnalistiki in pisateljstvu, v samostojnega, povsem originalnega pisatelja, čegar črtice in novele se odlikujejo z nenavadno svežostjo. Kuprin opisuje življenje, kakoršno je: pisano, žalostno in tudi veselo; z mladeniško samozavestjo in zaupanjem v samega sebe stopa po gladki cesti, a tudi po trnjevi poti. Gotovo je, da je obogatil A. Kuprin že doslej Rusijo z deli, s katerimi se more ponašati tudi pred tujim svetom. M. V.

Knez D. P. Golicyin-Muravlin. 15. aprila t. l. je praznoval znani ruski pisatelj in dramatik knez Golicyin 25 letnico svojega literarnega delovanja. Rodil se je 6. dec. 1860. v Wissbadenu. Svojo literarno karijero je začel s poezijo, potem pa prešel k prozi. L. 1884. je izdal prvo zbirko povesti pod naslovom „Ubogie i narjadnye“. V naslednjih letih je izdal romane: „Tenor“, „Baba“, „Hvor“, „Mrak“, „Okolo ljubvi“, „Rubli“, „Djeti“, „Na bezljudi“, ki so vsi izšli najprej v žurnalih, potem šele v knjigah. V samostojnih izdajah pa so izšle njegove povesti in romani: „Knjazja“ (1888), „Sud idet“ (1891), „V tolpe“ (1894) i. dr. Izmed romanov so znameniti zlasti še: „Ubijcy“, „Rježaninov“, „Vavilonjane“ in „Ot smutnyh dnei“. Razen tega je napisal knez Golicyin drame: „Maksim Sumbulov“, „Kraža“, „Serenada“, „Son Us-lady“ in „Kaščej“. Že iz teh suhih naslovov je razvidna velikanska plodovitost tega 44 letnega pisatelja. Posebno pozornost inozemstva je zbudil s svojo novelo „Ne ubijaj!“ s katero se je uprl tendenci romana Tolstega „Kreutzerjeva sonata“. Med Jugoslovani pa je zaslovel s svojim krasnim potopisom „Po sinjem morju“ in z romanom „Babilonci“ („Vavilonjane“), v katerih izraža svojo veliko ljubezen do nas ter kaže, da pozna jugoslovanske rodove prav dobro. Saj je bil opetovano osebno med njimi ter je preživel tudi nekaj dni v Ljubljani kot gost rodbine dr. L. Jenkove. Takrat se je bil v naglici priredil zabaven večer v „Narodnem domu“, na katerem je prepeval kvartet „Ilirija“ slovenske pesmi, ki so ruskega poeta navdušile k sijajni napitnici slovenski duši in slovenskim kulturnim prvoboriteljem. Knez je s svojo simpatično, visoko in močno osebo, prijaznim, od rumene brade obkroženim obrazom ter s svojim ljubeznivim, skromnim nastopom pridobil mahoma vsa slovenska srca. V literarnih delih kneza Golicyina je mnogo reflektivnosti, duha, čustva in globokega poznanja življenja, a tudi

socialne tendenčnosti in slovanskega, neizmerno vročega patriotizma. Rodom knez, je Golicy n vendar demokrat do mozga in oster sodnik moderne dekadentne aristokracije, hkratu pa slavitelj starih plemskih ruskih prvoboriteljev za čast in prosveto naroda. Zato zajema rad snovi svojim delom iz herojske dobe ruskega plemstva, da kaže s tem brezdnost, ki se je odprlo med minolostjo in sedanjostjo. Tudi v dramah „Sen Uslade“ in „Skopuh“ veje duh ruske starožitnosti. Predboritelj narodnega napredka v literaturi in življenju, deluje Golicy n neumorno tudi kot predsednik „Ruskega Sobra nja“, ki se krepi in raste, pridobivše si velik krog mladih kulturosvetov. Knez D. P. Golicy n je razen tega član svetovalstva ministra narodne prosvete, v katerem se z uspehom trudi zlasti za moderno reformacijo ljudskega in srednjega šolstva. Velika Rusija nima dosti časa, brigati se za male slovanske rodove. Da pa se je v poslednjem desetletju obrnila pozornost ruske inteligence že opetovano tudi na Slovence, je poleg drugih mož zasluga našega prijatelja, kneza D. P. Golicy na.

G.

† **Maurus Jókai.** 5. maja t. l. je umrl najpopularnejši madjarski pisatelj, Maurus Jókai, čegar romane čitajo po vsem svetu v najrazličnejših prevodih. Jókaijeva dela so postala mednarodna last, in njegovo ime je slavno v vseh delih zemlje. Bil je nečuvstvo plodovit pisatelj, ki je tekom 60 let napisal nad 300 debelih zvezkov romanov, novel, povesti in dram; poleg tega na tisoče feljtonov in člankov ter vrhu vsega še nekaj zgodovinskih razprav. Jókai je bil torej romanopisec, dramatik, urednik in politik; vse njegovo življenje je bila nepretrgana veriga dela. Rojen je bil l. 1825. v Komornu. Dopršivši juridične studije, je postal odvetnik, a kmalu se je posvetil popolnoma literaturi. L. 1848. je moral zaradi političnega rovanja bežati, in bil je v odsotnosti obsojen na smrt. Cesar pa ga je pomilostil, in Jókai si je sčasom pridobil celó najvišja odlikovanja. Njegova dela so večinoma fantastično romantična in polna prekipevajočega idealizma. Tendenca njegovih romanov je bila patriotsko madjarska. Njegova bujna domišljija ga je zapeljala večkrat, da je pisal največje neverjetnosti ter so značaji njegovih oseb večinoma neizmerno idealizirani. Pisal je predvsem zanimivo, blesteče, efektno. Popisi narave in njegov humor pa dajejo njegovim romanom trajno literarno vrednost.

C. R.

GLEDALIŠČE IN GLASBA.

Koncert „Glasbene Matice“ v Ljubljani dné 14. maja t. l. je bil prirejen v prid penzijskega fonda tega zavoda. Solisti, ki so nastopili to pot, so kot učenci „Matice“ pokazali, kako se razvija ta glasbena šola, in je bil moralni uspeh prireditve dokaj dovoljen, četudi se v gmotnem oziru rezultat vsled nezadostne udeležitve občinstva menda ni vzpel do zaželjene stopnje. Solistinji na klavirju sta bili gospodični Ana Kilarjeva in Vida Prelesnikova. Gotovo sta zbudili v svojem učitelju, gospodu Josipu Prochá zki, ono zadovoljnost, ki jima jo je izkazalo občinstvo v obli meri. Gospodična Kilarjeva se je izkazala v prednosu prvega stavka Beethovenove Waldstein-sonate čutapolno in muzikalno pianistinjo, gospodična Prelesnikova v Lisztovem „Notturnu“ in v Novákovi „Slovaški suiti“ temperamentno, samozavestno instrumentalistinjo. Gospod Niko Štritof je sviral, ob spretnem spremljevanju svojega učitelja, gospoda Josipa Vedrala, Viottijev koncert št. 23 za gosli. Dosegel je vzlic svoji mladosti ono stopnjo, ki nam razodeva tehnično spretnost in pravilno glasbeno razumevanje. Tem mladostnim koncertantom se je pridružil kot četrti gospod dr. Gvido

Sernec, ki je zapel s svojim milim in simpatičnim baritonom Löwejevo balado „Div“ in Zajčevu „Domovini i ljubavi“ ter se je prikupil občinstvu na prvi hip. Okvir tem solistiškim nastopom je tvoril vojaški orkester, pomnožen z učitelji in prijatelji „Matice“, nje učenci in z nekaterimi člani ljubljanske društvene godbe. Slišali smo Schubertovo divno instrumentovano, silo melodiozno, romantično simfonijo v h molu ter dve skladbi predkratim umrlega češkega glasbenega genija, dr. Antonina Dvořáka, in sicer „Slovanski ples“ št. 4. in „Slavnostni spev“ za mešan zbor in orkester. Dvořákovu Slovanski plesi so našemu občinstvu po večini dobro znani. Tudi št. 4. elektrizuje vsled svoje ljubkosti in temperamentne ritmike poslušalca hipoma, vzbijajoč ga v razkošno ubranost. V Dvořákovem „Slavnostnem spevu“ je nastopil dijaški mešani zbor, obstoječ iz nadobudnega naraščaja našega glasbenega sveta. Skladba je polna prelestnih krasot, živih in toplih barv, manifestacija glasbene duše, stoječe na višavi kraljestva harmonije. Ker je kompozicija tolike izredne vrednosti, smo prepričani, da nam jo „Glasbena Matica“ poda vnovič s svojim lastnim zborom, ker je dijaškemu zboru primanjkovalo one prodirajoče sile, katere tu treba, da je ne more preglasiti mogočno instrumentovani orkester. Tudi upamo, da se ob tej priliki občinstvo seznaní s tiskanim besedilom v boljše razumevanja tega veeledela. Orkester in zbor je vodil gospod Matej Hubad z ono vsestranostjo, ki je lastna temu možu, zavzemajočemu se za svojo stvar s sveto vneto in resnobo.

v. r.

Hrvatske izvorne drame v sezoni 1903 4. Hrvatsko zemaljsko kazalište je vpriporilo tudi v minoli sezoni celo vrsto izvornih hrvatskih dram: E. Tomičevo „Veroniko Deseničko“, M. Šenoinega „Bana Pavla“ in „Nevjerojatn dogadjaj“, Prejčevega „Ogrizovića“, Zagorkinega „Filipa Košenskega“, P. Petrovičevega „Rkača“, Krničevo „Rozalind“o“, Schneiderjevo „Proljetno pjesmo“ in še nekaj drugih. „Prosvjeta“ piše: „V tej gledališki sezoni se ne more naša dramatska književnost pohvaliti z nikakim znatnejšim uspehom. Razen Petrovića ni imel niti jeden hrvatski dramatičar večjega pozorišnega uspeha, niti ni kvalitetno obogatil naše dramatske literature. Vzrok temu je predvsem ta, da naši dramatski pisatelji niso opazovalci sočasnega realnega življenja. V zgodovini naše dramatske literature še ni bilo pojava, da bi se drama tako zelo oddaljila od družbe in naroda. Niti napredek poezije, niti novele, niti romana ne more imeti toli delujočega vpliva na občinstvo kakor drama, toda baš dramatski pisatelji, ki so najbolj navezani na naše kulturne sloje družbe in na naš narod, hodijo svojo pot ter ne posejajo z realnim opazovanjem niti v splošno niti v detajlno naše sodobno življenje. Nekateri so zleteli v carstvo poezije, drugi so se udali romantičnim novelam, tretji so se vrnili k historiji in zapali v preobilje fantazije, romantike in historizma, ki je bil večkrat na škodo i umetniški obdelavi i oni političnopatriotski tendenci, ki so jo dali svojim delom. Ker torej naši dramatski pisatelji niso mogli dati na pozornici odseva naše družbe in pojavov v realnem življenju narodnih, aristokratskih in birokratskih slojev, se jim naša publika ni odzvala; odtod izvira tudi ona ravnodušnost napram domači dramatici, odtod ono sarkastično ironiziranje in Jeremijino javkanje naše kritike.“ — Tako in enako pišejo vsi hrvatski listi. Ponatisnili smo ta odlomek, ker velja doslovno tudi za slovensko dramatiko in za slovenske dramatike, ki pač psujejo publiko, češ da „nima smisla za umetnost in literarno dramo“, mesto da bi šli vase ter se spomnili, da ne velja za nobeno literarno stroko bolj kakor za dramatiko večno resnični izrek: „Iz naroda za narod!“

C. R.

† **Dr. Antonín Dvořák.** Nad vrhovi Krkonoš so zajokale Vile češkega naroda in nad kraljevskimi Hradčani je zaplakala Muza češke glasbe. Preminil je heros v kraljestvu česke glasbe, utrnila se je zadnja treh zvezd češke glasbene umetnosti, za Smetano in Fibichom še Dvořák. Umril je dne 1. maja t. l. nenadoma, v najlepši dobi svojega ustvarjanja. Zgodovina češke glasbe mora zaznamovati nehote s prvim majem t. l. zadnji dan klasične perijode češke glasbe, dobe, v kateri se je rodila narodna češka glasba.

Dr. Antonín Dvořák se je rodil kot sin mesarja in gostilničarja v Nehalozevsi pri Kralupu v bližini Prage dne 8. sept. 1841. Imel bi bil po očetu prevzeti obrt. A ni ga veselilo to, saj je že v zgodnji mladosti čutil veselje do glasbe. Zato ga je dal oče na konservatorij v Prago, kjer je takoj vzbujal pozornost in bil eden najboljših učencev. Ker od doma ni dobival dovoljno podpore, si je moral služiti kruh kot instruktor. Obenem je bil član Komzákove kapele, pozneje je prišel k orkestru v takozvanem začasnem gledališču. Njegova slava se začelja v dobi, ko je bil organist v cerkvi sv. Vojteha. Opozorili so na njegove izredne talente Brahms, dalje kritika Hanslick in Ehlert, ki so ga priporočili tudi berlinskemu založniku Simrocku. Ko pa je Dvořák v dobi festivalov na Angleškem l. 1883. žele kot dirigent svojih skladb velikanske uspehe, se je razširila njegova slava po vsem civilizovanem svetu. Izkazovala se mu je od iste dobe čast za častjo. Postal je častni član vsučilišča v Cambridge, dopisujoči član srbske akademije, 1889. vitez železne krone, 1890. častni doktor češkega vsučilišča, 1891. redni član češke akademije, 1902. član gosposke zbornice. Od l. 1890—92 je bil profesor višje glasbe na praškem konservatoriju, potem 3 leta na narodnem konservatoriju v Newjorku, 1895. je prišel zopet na konservatorij v Prago, čegar ravnatelj je postal po Benewitzovi smrti. Na vsakem mestu, ki ga je zastopal v javnem življenju, je energični mož delal neumorno.

Gotovo je, da je bil Dvořák umetnik, kakoršnih živi dandanes malo. Njegova dela so se razširila po svetu kakor nobenega češkega skladatelja, in splošna sodba ga je po pravici štela k največjim in na vseh glasbenih poljih izvirnim mojstrom moderne glasbe. Bil je krepka samorasla individualnost in v glasbi najmodernejši umetnik, lirik nežnega, zdravega, neprisiljenega narodnega duha in sloga. Najznamenitejša dela njegova je petorica simfonij. Kot simfonika ga je vrščati v malo vrsto onih, ki so izza Beethovna in Brucknerja nastopali kot originalno ustvarjajoči, znameniti duhovi. Gotovo je bil Dvořák med živečimi simfoniki prvak. Obvladal je z blestečo virtuoznostjo vse oblike instrumentalne in vokalne glasbe, kar se kaže osobito v njegovih oratorijih in kantatah, mašah, psalmih, pesnih in klavirskih točkah. Tudi na polju opere je ustvaril odlična dela, dasi mu je dramatična stran delala ovire. Zadnja njegova opera „Armida“ se je pred kratkim časom pela v „Nardonem divadlu“ v Pragi.

Prvo njegovo delo je bila himna „Dediči Bele Gore“. Za to se je vrstila nepregledna vrsta skladb, izmed katerih naj omenjamo samo nekatere: simfonije, „Slovanski plesi“ (1878) ouverture: „Kde domov můj?“, „Husitska“, „Karneval“, „Oteló“, dalje scherzo capriccioso, simfonični oratoriji in opere: Vanda, Demetrij, Kmet navihanec, Jakobin, Trde glave, Vrag in Katra, Rusalka in Armida. Najlepši njegov oratorij je brez dvoma „Sv. Ljudmila“, ki so ga peli početkom aprila t. l. na velikem prvem češkem glasbenem festivalu v Pragi. Berlioz, Liszt in Wagner so bili njegovi vzorniki, a dasi se je ob njih delih učil, je bil vseskozi originalen slovanski skladatelj, mnogostranski in produktiven, kakor nihče izmed sodobnikov. Dvořák je izoral strugo, po kateri se je češka narodna glasba

izlila v morje svetovne glasbe, Dvořák je bil pionir, ki je sezidal češki glasbi most v mednarodni svet.

Dvořákovo življenje je bilo nepretrgana doba neumornega delovanja. Ta silni duševni napor je bil tudi razrušil njegovo zdravje in povzročil tako naglo smrt. Kdorkoli ga je poznal, ga je moral spoštovati kot umetnika. A tudi kot človek si je pridobil povsod vseobče simpatije in globoko ljubezen vseh, ki so ga poznali. Dasi na visokih mestih, je bil vendar priprost, skromen in pravičen. Posebno blagodejno je vplival na mlade talente, ki jim je bil strog, a skrben in požrtvovalen učitelj.

Zapustil je vdovo s 4 hčerkami in dvema sinovoma. Padel je v grob s cenita svoje slave. Ko je vstajala vseokrog narava v novo življenje, je šel k duhovom svojih velikih vrstnikov. Vekoslav Špindler.

Jindřich Káan: „Olim“. Oskarja Nedbala balet „Pravljica o Janezku“ (Pohadka o Honzovi) je osvojil svetovne odre, in dunajsko operno gledališče ga predstavlja kot naj-sijajnejšo točko svojega repertoira vselej, kadar pride v goste tuj suveren. Ugledu, ki so ga imele doslej česke opere, se je pridružil torej še ugled češkega izvirnega baleta. Skladatelj prof. Jindřich Káan je komponiral tudi že dva baleta „Bajaja“ in sedaj „Olim“, ki se je proizvajal z velikim uspehom prvič v praškem „Nar. divadlu“. Strokovnjaška kritika pa očita Káanu, da je njegova godba v baletu „Olim“ mestoma eklektična in dramatično slaba, dasi za uho krasna. Balet nudi mnogo prelepkih prilik za efektne, čarobnodivne prizore, zato ni dvomiti, da nastopi tudi česki „Olim“ svojo pot okoli sveta v slavo slovanski glasbi.

Opera „Vstajenje“. Italijanski skladatelj Alfano je izročil neki tiskarni v Milanu partituro svoje nove opere „Vstajenje“; libretto je zajet po romanu L. Tolstega.

Maksim Gorki: „Letoviščarji.“ Doslej je spisal Gorki dvoje znamenitih dram: „Malomeščanje“ in „Na dnu“, ki se igrata z izrednim uspehom po vseh velikih svetovnih odrih in ki prideta končno kmalu tudi na slovenski oder v Ljubljani. Za svoje delo „Na dnu“ je prejel Gorki meseca aprila t. l. najvišjo rusko častno nagrado za izvirno dramsko delo: 5000 rubljev. Predkratkim pa je dovršil Gorki svojo tretjo dramo: „Letoviščarji“, v kateri je stopil na nova tla. V prvih dveh dramah je podal namreč tragedijo propalih, pozabljenih in zaničevanih, malih ljudi; v „Letoviščarjih“ pa slika življenje višje ruske inteligence in njeno gonjo za bogastvom, ugledom in vplivom. V tej drami ne nastopajo več bosjaki ali inteligentni pariže, nego cvet izobražencev, zdravnik, odvetnik, inženir, pisatelj ter razni „odlični“ ženski tipi moderne ruske družbe. Drama se vprizori v kratkem v „Hudožestvenem teatru“ v Moskvi.

Bolgarsko narodno gledališče v Sofiji. 15. maja t. l. so položili vpricho kneza Ferdinanda in ministrov temeljni kamen bolgarskega narodnega gledališča v Sofiji (Sredcu). Bolgari doslej še niso poznali modernega gledališča, a tudi stalnega gledališkega ensembela ne, nego so imeli le večjo potujočo gledališko družbo, ki je po raznih mestih in na najrazličnejših odrih igrala večinoma ruski in bolgarski repertoar. Družba je imela značilno ime „Solza in smeh“. Šele Mandrović, sedanji upravitelj hrvatskega dežel. gledališča v Zagrebu je na poziv bolgarske vlade organiziral v Sofiji narodno gledališče, ki dobi v kratkem tudi svojo veliko, moderno poslopje. Intendant tega gledališča je bolgarski znameniti pisatelj, romanopisec in dramatik Ilija Milarov, artistski ravnatelj pa hrvatski novelist in dramatik Srgjan pl. Tučić, bivši igralec. Sofijski dramski ensemble šteje danes 34 stalno angažiranih članov in 25 diletantov. Repertoar obsega bolgarske izvirne in ruske

drame, pa tudi Shakespeare, Ibsen, Hauptmann, Heibel, Fulda, Bracco, Giacosa, Bisson i. dr. so zastopani s svojimi deli. V minoli sezoni sta imeli največje uspehe v sofijskem gledališču ruski drami: „Moč teme“ Tolstega in „Malomeščanje“ Gorkega. Sploh ugajajo Bolgarom kmetske in malomeščanske drame najbolj, ker jih bolgarski igralci tudi najdovršenejše predstavljajo.

Gabrielle d' Annunzio: „Hči Joria“. D' Annunzio slavni, a tudi najmodnejši italijanski poet, je dosegel svoj prvi, resničnovelik uspeh na odru. Pastirska žalogra „Hči Joria“ je žela v Milanu, Florenci in Rimu viharen in obenem istinito zaslužen triumf. Mila di Codra, živeča v Abruzzih med samimi praznovernimi, vražastimi pastirji, je na glasu čarovnice, ker je hči zloglasnega čarovnika, ki je že davno umrl. Njena krasna oseba vpliva na vse moške pohotno in nehote onesreča cele rodbine. Bestialni, med seboj ljubosumni pastirji in kmetje, med njimi oče in sin, končno zgrabijo Milo in jo na grmadi sežgo. Drama se odlikuje s prekrasnim jezikom, visokim slogom, divnimi stihii in realističnimi tipi. Pristnost, prepričevalnost in moč posameznih prizorov so pomagale poetu do sijajne zmage.

UMETNOST.

Pomladanska razstava „Manesa“ v Pragi. V Pragi prireja društvo „Manes“ redne umetniške razstave z deli najboljših mojstrov čopiča in dlata. Število razstavljalcev na letošnji pomladanski razstavi ni veliko, tem večjo pozornost pa zasluhuje kvaliteta njih del. Dobrozamišljena raznobarvnost salonov prija očem ter ustreza vsem zahtevam modernega razstavljanja. Pri vstopu te pozdravlja ljubko šumljajoča fontena mojstra kiparja Šalouna. V ostalem prostoru so nameščeni reliefi Suchardovi iz bronu in mramorja, ob steni pa stoji umotvori Štursyjeve plastike. Stopajočega naprej zadivijo te slikarska dela Maksa Švabinskega. Po večini portreti, peresne risbe, izvedene z nedosežno tehniko. Švabinský ne slika portretov samo kot take, marveč izraža na njih vse refleksije duševnega žitja. Iz vsake črte odseva karakteristika predstavljanega. N. pr. „Dve sliki“: dve starejši ženski — umetnikova majka in babica — sedita na jesenskem vrtu pod drevesom. Pogledi jima plavajo zamišljeno v daljavo, ob nogah dremlje mirno domači pes. Kakšno okusno razpredeljenje barv, kakšna završena harmonija! Tajinstven mir zamrlega življenja, soglasje omrtvelega jesenskega dneva, oživiljenega z ohlajenimi žarki podzimnega solnca. Ubranst! — Portret Ladislava Riegra je kabinetni umotvor moderne tehnike. — Hudeček in Slaviček sta si v umetniškem stvarjanju sorodna, vendar nastopata kot samostalni umetniški individualiteti velike, originalne dovršenosti. Prvi je tenkočuten glasnik lomečih se barv, drugi je silnejši in smejejši, metajoč barve na platno z veliko lahkoto in nonšalanso. Oba mojstra v zbujanju občutja. Stretti je zastopan s celo vrsto ljubkih motivov iz livadske praške okolice. — Fr. Šimon, čitateljem „Slovana“ že znani umetnik, dokazuje s svojimi finesarskimi deli bogate pridobitve s potovanja. Krasni so zlasti njegovi večerni motivi. — Najboljši mojster kolorita je Rud. Bém s svojo pestro sliko „Pri žetvi ob solnčnem zapadu“ — Hugo Böttinger prikazuje milobne detske obrazke ter sceno „Iz zlatega veka“, umotvor prelestnih odsevov. Honzikovi „Ribiči“ in „Ob morju“, spričujejo velikega ustvarjatelja ubranosti in ostrega, poezije polnega pozvalca narave. — Moderni umetniki so končno: Braunerova, Hofbauer, Honsa, Jiránek, Landa, Nejedli, Špillar, Tomec, Voves. Društvu „Manes“ gre zasluga za premnoge krasne razstave čeških in tujih umotvorcev v Pragi. Te razstave se morejo smelo meriti z razstavami Dunaja, Monakovega in Draždan. In te zasluge mu češki narod tudi ne pozabi: dražestni paviljon v kinskega vrtu je vsak dan poln pozornih obiskovalcev, tako da so dnevi otvorjenja „Manesove“ razstave vedno nov praznik za vso Česko, ki umetniško stremljenje svojih sinov neguje, podpira in ga ojača!

Fr. Kr—ec.

† **Fr. pl. Lenbach.** Nemški narod je izgubil svojega največjega portretista in svetovna umetnost jednega izmed najindividualnejših slikarjev. Njegov oče, tirolski zidar, ga je določil za zidarja, in res je bil nekaj let zidarski vajenec. A kmalu je prišel v kiparsko šolo v Monakovem ter se učil obrtnega modelovanja. Toda končno je vendarle našel svoj poklic — slikarstvo. Spočetka je bil obrtnik ter je slikal vse, kar se mu je naročilo. L. 1852. pa je prišel na politehniko v Augsburgu ter pridno kopiral slike ondotne galerije. L. 1857. se je preselil v Monakovo ter stopil v šolo mojstra Karla pl. Pilotyja, ki ga je spremljal tudi v Rim, kjer je 3 leta kopiral stare benečanske umotvore. Iz Rima je odpotoval v Španijo ter ondi študiral španske klasike. Tekom teh let pa je ustvaril Lenbachov kist tudi mnogo krasnih izvirmih slik v Rembrandtovi in Velasquezovi maniri ter nebroj portretnih študij. Že tedaj je polagal glavno važnost na karakterističnost obraza, zlasti oči; zato so Lenbachovi portreti prave psihološke študije, katerih vrednost ostane večna. Portretiral je razne suverene, državnike, vojskovodje, umetnike, umetnice, pisatelje in odlične dame. Slikal jih je v vsej intimnosti, brez paradnega zunanjega bleska, le kot velike ali važne osebnosti. In zdi se, kakor bi ne bil portretiral njih obrazov, nego le njih velike ali male duše! Zanimarjal je nalašč životne dele in roke, a zato osredotočal vse svoje globoko psihološko opazovanje in rafinirano spretnost v izražanju duše, značaja, inteligence, ki se kaže v obrazu in predvsem v očeh. In če je slikal mlado žensko ali otroka, je izrazil s svojim portretom žensko čednost, gracijo in prelestno lepoto, ali pa nedolžnost, naivnost in nežnost. Seveda je bil vpliv Lenbachov na moderno portretistiko velikanski, ter je njegova slava nesmrtna. Izdihnil je 72 let star.

NAŠE SLIKE.

Srečko Magolič: **Ob potoku.** (Umet. priloga.) Zopet intimen košček iz lepe ljubljanske okolice! Med gostozazelenelem drevjem se leskeče zrcalo potoka, na obrežju pa cveto tulipani, modre lilije in kalužnice. — Hoesch: **Dobro jutro!** (Umet. priloga). Materin ljubček se je zbudil, in srečna mamica se sklanja nad njegovo posteljo, smehlja mu kličoč: „Dobro jutro!“ — Alojzij Gangl: **Genij drame in opere.** Mramorna skupina nad portikom dežel. gledališča v Ljubljani. — Fr. Boh. Doubek: **Spomini.** Konec romana! Umrla je ljubezen, in plamen požira liste, ki jih je pisal nekdanj on, ki je zanjo izgubljen. Papir in spomini se uničujejo, a spomini — srca? — Jože Plečnik: **Spomenik Gutenberga.** (Načrt.) Slovenski arhitekt na Dunaju, član „Secessije“, je izvršil krasen konkurenčni osnutek za Gutenbergov spomenik, ki je dobil prvo priznanje, a se vendarle ni izvršil, ker je umetnik Slovan! — „V katakombah“. Pogreb pod zemljo. V steno zazidajo urno s pepelom mrtveca. V teh katakombah so bila pozneje skrivališča preganjanih kristjanov. — S. Todorović: **Carigrajski berač.** Srbski umetnik je podal študijo iz mohamedanskih prosjakov. Na vsem svetu ni nikjer toliko beračev kakor v Carigradu. Tam tvorijo berači cele delniške družbe ter je med temi berači več bogatašev. — L. Arndt: **Drevo.** — Ewald Arndt: **Molitev pred ikono.** Prizor iz življenja slovanskih Bošnjakov. — E. Verne Lekont: **Hercegovka.** — Evgenij Kumičič. (Portr.)